

Зимові дерева (збірка)

Василь Стус

Перший розділ

* * *

Куріють вигаслі багаття,
собаки виють до зірок,
а в річці місяць, мов латаття,
доріс до повні і розмок.

І в ртутній спеці фіолету
він невимовне довго чез,
лишившись тільки для прикмети,
як цятка сяєва небес.

Самотність аркою провисла
над райські кущі в пригри снів.
Шукай по них щасливі числа,
так, як раніше ти умів:

той день, як від земної тверді
найперше сонце відійшло,
і той, що мітить знаком смерті
ще нерозгадане число.

А ти іще посередині,
ще посередині твоє.
Отож, радій вечірній днині,
допоки в ребра серце б'є.
ІХ. 1967

* * *

Сиве небо обрієм пролилося.
Лиловіє Труханів острів.
І Дніпро у моїх очах,
катери і автомобілі.
І не розхлюпати себе,
і не витримати,

за тамбережні гони
серця не виплескати.

Гримить радіо. Надсадне тріщать сороки.
Натужно здійсмається автобус угору.
А ти відкритий — для всіх чотирьох вітрів,
відкритий, як шлюз,
з котрого
не витікає вода.

Жалами витягнулись трамваїв гальма.
Човен моторний, задерши ніс,
полишає чорну розбіглу тінь.
Баржа — під жовто-зеленими вогнями,
за баржею — жовтувата вода.

Вижовкни, світе мій,
споловій мою душу, ранній,
хай запізно омолодитись,
та зарано ще — старіти.
Вижовкни, світе мій,
від води і від берега вижовкни,
споловілим піском упади
на захмелену душу,
поки я, мов баржа, обважнений,
як шлюз з невитіклою водою,
поки пізні плавці на воді —
застряглими спогадами у горлі.

Бронзові, як жарини,
з давнини, з теміні упокореної
вихопляться ліхтарі,
як півні з прохолоди.
Ліхтарі — то про тишу вистояну,
ліхтарі — то про спогад вистражданий,
ліхтарі — то трішечки теплоти,
а більше туги.

А тобі ж хіба до тужинь?
Ти даремно не увіруєш в доброчесність,
у власну не увіруєш глупоту,

в те, що всі твої совісті і гризоти
вигадані, як злодії ночі.
Вони обкрадають тебе,
вигадані з тобою живуть
(ждуть, припишкли,
поки засвітяться ліхтарі),
потім накочуються
і п'ють з тебе душу:
присмоктами хвиль,
присмоктами недолюбленого,
присмоктами незбагненого,
присмоктами недопитих спогадів.

А ти не бережешся, ні?
А ти — не бережешся?
Думаєш — вистачить на віки?
На рік бодай — вистачить?
Не муч мене.
О не муч,
річко спогадів,
забуття мого,
річко тиші.
Сиве небо, пролите обрієм,
витишений Труханів острів,
тамбережні колючі присмерки —
то все не кожної ж миті
западає, виповнюючи
тебе наче шлюз, із котрого
ніколи не витікає вода.

ІХ. 1964

* * *

О що то — єдність душ? О що то — щирість?
Довіра? Приязнь? Що то є любов?
То рівновага звички. Скам'яніле
здивовання, подовжене в віки.
... і тільки те? а вглиблення чуття?
а самороздаровування — замість
самозбереження? а крик добра —
ці щедри іскри самопрозрівання?

хіба ж це тільки пробліски німі
духовностей, посивілих з печалі?
аж ні? кажи — аж ні? Кажи — занадто
ми передовіряємо себе
тому, чому наймення ще немає,
але яке вже суть значить свою
на помежів'ї шалу? але ж правда?
Подумалося — спокій задубів,
замерз — і, як чавун, ані прогнеться,
(твердиня віри, мовити б). А ми —
кладем свої немудрі головоньки
і тішимося. Неба доброта
не поминає нас. Не поминає.
А скажеш — син і вірю: син! А смерк —
біля воріт, з-за рогу ледь прогляне —
і голову до узголів'я гну,
і гнусь душею, поглядом, губами
туди, де, ніби глечик молока,
синок колишеться в своїй колисці,
скидаючись вві сні...
Що од століть —
то пам'яті спрагнілий язичок:
увічненим піти. Щоб залишити
себе для проб. Для ролі, за життя
не виконаної. Задля бажань —
ще не згармонійовані чуття
помножити на завтра і позавтра,
аби хай не собою, то нащадком
експерименти вивершити літ
(пізнання меж, які нас віддаляли
од себе).
О наломи гіркоти,
що трудять груди! Ти — недолюдина,
хтось вигдав лиш час — задля покут,
щоб скверну німоти зітерши з уст,
лиш причаститися первоглагола,
котрий не може вгамувати спраги
поздовжньої, як прямовисний лет,
котрий вже не жалить, а тільки вабить,
а тільки врочить — втраченим початком,
сподіваним кінцем.

Ти варіант.

Невчасний гість. З запізненням зустрів
тебе твій вік. А ти прийшов зараня,
і, доростаючи, лиш серцем покривив.
І чим ти став? І чим ти можеш стати?
...хіба ти не один? не сам один?
не сам як перст? як вишне нарікання?
протистояння — завжди заважке.
В нім спарено зненависть і кохання.
О що то — єдність душ? Нестерпний простір,
заломлений, мов горло, у віки.
Але — ти не жахайся.
Спи спокійно.
Синок крізь сон скидається.
1 спи спокійно.
Чистота твого чола
така потрібна в пів на третю ранку.

* * *

Вінцасові К.

Холоднозорий присмерк приуральський
зростав. Мороз ладнав органні труби,
і сосни справжніми і знаними здавались,
як провінційний театральний зал,
де стільки лживих рухів диригента,
де стільки нот і профілів фальшивих,
але ніщо не може заглушити
холоднозору і сувору вись
Йогана Себастьяна. Ніч росла,
і я на ній зростав. Гули вітри,
тріщав мороз. Гули вітри. Тріщали
покляклі віти у ялин. Частина
безсонно кліпала одним червоним оком
електролампи. Сновигав днювальний,
ламаючи свій сон під чобітьми.
Тріщав мороз... Каптьорка. Медсанбат.
І до убогої аптечки — Вінцас,
наш батальйонний фельдшер, до реєстру
дописаний — поміж бинтів і спирту,
пірамідону, йоду, формідрону,

мовчазний і врочистий, наче бинт.

Тріщав мороз. А він, ввімкнувши лампи,
зшалілий, сновигав між довгих тіней,
як скалків власної сухої туги,
й рефлектори на стіну наставляв,
де оживав на полотні фламандський
пейзаж.

Солдатська збіднена палітра
темнішала в литовській ностальгії,
і в Вінцаса — освітлену мішень —
Чурльоніс поціляв голками сосон,
йдучи гравюрним лісом.

— Говори,—

мене просив він,— говори! І мова
про Вільнюс, про Тараса, про Вільняле
і Саломею тихо жебоніла,
струмка тоненько жебоніла шпара,
похмурий розважаючи пейзаж.

А він, як бог, затиснений між стін,
у герметичну схований каптьорку,
незграбно простягав колючі руки,
де півметрова Вілія пливла.

— Розповідай,— просив він,— про Тараса...

Підводив стелю Гедимінів зойк,
зростаючи під зорі. Шамотів
колючий ліс Чурльоніса за вікнами
та узбережна "Летува" шуміла.

— Так та не так! — Він кидав свого пензля,
грів інгалятор, підступав, відходив,
і знову йшов, мовчазний, ув атаку
на Рюїсдалем зміцнений бар'єр.

— Тайга уральська — до Литви моєї
болюче схожа. Оренбург. Шевченко.

І стільки тут у мене земляків —
аж до Печори. Справді бо — Вітчизна.

Заснеш — і волохаті, як клубки,
намотані віками, глухо бродять
плоскінні сні. І в горлі волохатіє.

Розповідай. Розповідай. Кажи ж!

1961—64 рр.

БЕЗСОННОЇ НОЧІ

Думи визбираю, мов зерня,
ніби стернями колоски.
Колять сльози. Колючі сльози.
Остюками — в очах.

Ніч протовпитья, як п'яниця,
по кімнаті, по стінах шастає.
І мовчить, і мовчить. Домовий
так ходив би. Мовчав би.

За вікном гуркотять літаки,
ніби відьми — на шабаш.
Понад дахами,
понад затихлими,
понад притахлим Києвом — гуркотять.

Емігрантом. Їй-богу. Ліжко.
І на ковдрі — од вікон — грати.
І подушка моя скуйовджена,
і скуйовджена голова.

Що ви ловите, телевізорні
Збожеволілі антени — погорільці?
Що ви ловите — запалим ротом —
комини почорнілі?

Вам повітря забракло? Диму?
Розум спертий, як спирт, горить?
Другу ніч уже, другу — не спиться.
Жовкнуть у вікні ліхтарі.

XI. 1964

ЛІСОВА ІДИЛІЯ

Шишки горять, як кремові цукерки,
і пересохлий травень залюбки
тополь патрошить повстяні чемерки,
одягнені, здавалось, на віки.

Проміння пахне глицею сосноюю
і не́забуді світанковий рій
легенько пінять журкітною мовою
метелики, комашки, комарі.
Лопух зморився і розліг з досади,
згорнувши руки, збувшись бажань,
крильми лелека ляснув — й навзаводи
понісся літеплений гомін жаб.
У лісі мулько, колеться у лісі
ялицею, і листям, і крилом,
задуже синім і задуже вирізьбленим,
ще й ластів'їним зойком вороновим.
Та ящірки, мов коні, шиї витягли
із шпар — у простір. З теміні — в весну
і топчуть непідбитими копитами
малу і недолугу сарану.
Великий ліс, заловлений ув очі
малої комашини, безмір п'є,
він цілий світ зворожує і врочить,
охриплою зозулею кує
задовгий вік — не день, не два, не три дні,
а до вдоволення, а досхочу...
Як зарядить повітря фосфоричне —
комахи тут у ґрунті й заночують,
і буде ніч вигойдувати землю,
здаватиметься — дихає земля
кузками, світлячками, снами й зеленню...

Не спатимуть лиш сосни на поляні, вижалюючись.
VII. 1965

* * *

Осліпле листя відчувало яр
і палене збігало до потоку,
брело стежками, навпрошки і покотом
донизу, в воду — загасить пожар.
У лісі рівний голубий вогонь
гудів і струнчив жертвенні дерева.
Зібравши літніх райдуг оберемок,
просторив вітер білу хоругов.

Осамотілі липи в вітрі хрипли,
сухе проміння пахло сірником,
і плакала за втраченим вінком
юначка, заробивши на горіхи.
І верби в шумі втоплені. Аж ось
паде як мед настояно-загуслий
останній лист. Зажолобіє з гусінню —
і жди-пожди прийдешніх медоносів.
Так по стерні збирають пізній даток,
так вибілене полотно — в сувій,
так юна породілля стане матір'ю
в своєму щасті і в ганьбі своїй.
Схилились осоки до води,
на шум єдиний в лісі. Яр вирує,
а осінь день, як повечір'я, чує.

Кружляє лист в передчутті біди.
XI. 1962

* * *

Жовтий місяць, а ще вище — крик твій,
а ще вище — той,
хто крізь зорі всі твої молитви
пересіяв, мов на решето,
він, німуючи, відкрився в тверді,
ніжністю спотворив і заляв,
і тобі, потворі, спересердя
добру мову й розум одібрав.
А підвівши добрі дві долоні,
а зітерши подуми з лица,
він промовив: радісні комоні
випущені з стаєнь правітця,
радісну стежу вам прокопитять
і заграє обраділий степ...

А світання золоте обіддя
котиться, округле і пuste.
IX. 1967

* * *

Увечері везли віолончель,
немов джмеля, дрімотного й німого,
як запліталась порохом дорога,
лягаючи трубою на плече.
Як бубон, бився волохатий жаль,
на поворотах автострада тихла
і ластівок ласкаве чорне пікколо
ліпилось як гніздо до етаж
безлистих посвистів осінніх крон
(плането душ! Ти вигорілий кратер!)
Рвав вітер на шматки далекий трактор
і поніч рвав, мов стінки хорих бронх.
Шуміли шини, шастали колеса
і пересохлий сипався пісок
у кузов. Угорі літак прокреслювався,
мов у відьомське зловлений ласо —
робив віраж управо — аж до місяця
і крихкотіли зорі на льоду
нічного безгоміння. Раптом виткався
ставок під фарами. Болотний дух
убгався в плеса, кумканням застелені.
Шофер, почувши жаб'ячий оркестр,
на гальма тиснув: од шляху за метр
ставок доходив форм віолончельних.
А в кузові її німий округ
гамує хрипи хорого музики.
Пливуть над ставом перехлипи тихі
і дикі перехлюпи темних рук.
Х. 1963

ІЗ ЦИКЛУ "ЗАБУТТЯМ"

I

На роботі дружина.
У яслах — син.
Тиша.
Розкошуй.
Поки години пік —
сиди. Втішайся.

Постав розкладачку під соснами,
ляж горілиць
і задивляйся в небо.

Як ти довго випростуєшся з землі,
білий світе!
Десятилітнє терпіння —
вмирання. Сон —
визволення.
Визволення —
для сну.

Порожнеча щастя.

Дякую, Господи!

II

О, тим і дорога мені —
перегортаю сторінки книжок
іду в крамницю,
слухаю Бортнянського
про тебе дума.

Все.

Ось річище:
Заглиблюйся. Помалу
випростуй плечі.
Межи берегами —
задосить світу.

Але перспектива —
уже затвердла.

Сонце йде за ліс.

Віддати іншому свою любов —
то справжній егоїзм.
То вже наполовину бути мертвим.

Егоїстична — смерть.

Перегортаю сторінки книжок...

О, тим і дорога!

Х. 1969

III

Вчися чекати, друже,
вчися чекати.

Ластівки на електричних дротах,
почорнілі од сині неба,
ще наслухають стумні струми землі.

Ще підсліпі вікна
за тисячі проминулих літ
не витворили своєї духовності.
Ще людська душа
дрижить, як море,
в незручній западині екзистенції.
Ще потерпає вівериця
битий горіх
брати з твоєї руки.
Зарана, друже,
власним піддатись пристрастям.
Тільки так:
вияви — самострати.
Кам'яній. Кам'яній. Кам'яній.
Тільки твердь знає самозбереження.

III. 1969

* * *

Учора, як між сосон догоряв
мій день домашніх клопотів, я думав:
життя — занадто довге задля нас.

Червоні коні пристрасті давно

відцокотіли брест-литовським трактом.
Ось вийди в ніч — ніде тобі нікого,
лише й живого — шлюбна служба псів.

Вже сни, мої заблукані телята,
не знають за собою чабана,
обпалених бажань зчорніле поле
безмірне, як голодний спокій мій.

Лише кипить у ключ поранне небо,
усипане пітьмою гайвороння,
і крику пересохлі фіолети
нагадують про тисячі смертей.

Вже тлін протяв мою охлялу душу,
не висвітлену спалахами років,
а сто ще ненароджених нащадків
мені й дихнути вільно не дають.

Відшумувало вічне верховіття,
де прозелень наївна, де суцвіття
довірливо-немудре. Все. Задоста.
Тепер, сердешний, догоряй по пнях.
Добутися б до п'ятниці, на тиждень
бодай хоч раз пірнути в самоти
невистояний алкоголь. Спинитись
обличчям до пітьми. Хай буде сніг
і хай на лиця падає схололі.

Ти тут. Ти тільки тут. Ти тут. Ти тут —
на цілий світ! І поединчим болем
обперся об натужні крони сосон.
А стогін їхній, вічністю пропахлий,
вивищує покари до покор.

Х. 1963

* * *

Мені здалося — я живу завжди.
Неначе в сні було моє дитинство.
Неначе в казці я пройшов цей вік,

і мій вінок, де квітло двадцять весен,
уже пожовк, осипався, опав.

Прозора незглибимість пойняла,
оплівши плеском лоскотним проміння
дитинне серце. І забутим ранком човном
безвесельним замрівся світ.
Вода застигла. Сонце відтремтіло.
Дитинство загубилось серед дня.

Той день — марудний день! Забатожили,
завирували, пролились шляхи,
і рідна хата попливла за плотом
і попливла із горла гіркота.

Весна! весна! — від поночі до рання.
Весна — в вікно, на дах, на капелюх,
весна в колючі воронові гнізда,
весна на кригу і від берегів —
на течію, на вир, на чорторії
весна правує серцем, як веслом,
весна збігає і збігають роки,
вже й вечори попереду біжать.

Розвидніло на білому папері.
На цілий аркуш видовжився день.
І дні подовжені замиготіли
в моєму відривнім календарі.
ІХ. 1963

З ДИТЯЧИХ СПОГАДІВ

Добридень наш — гіркаво-запахущий,
осотом і щирцею пропах.
Куріє порох. Недалечко — шлях.
Зобіч од нього — сизі райські кущі.

Подертий бриль на голові. В руках —
тупа сапа: цупкий будяк колючий!
Вузенька постать на п'яти рядках
тобі за редьку гірше надокучить.

А потім глухо загуде гудок
парокотельні — й світ тобі розвидніє,
як озоветься наш городній бог
своім ласкавим і гірким "добридем".

Він із спецівки вийме хліба шмат —
і рідний степ ріднішає стократ.
VII. 1966

* * *

Я знаю —
ми будем іще не раз бродити з тобою,
слухати ліс притихлий,
старих і мудрих сорок,
вирізняти гудки азототукового заводу,
чути постріли на мовчазному полігоні,
і, лячна, наслухатиме нас земля.

Розгублена між роботою і дозвіллям —
вечірньою школою, чергами, перукарнею;
дощовою погодою і театром,
комсомольськими зборами, подругами з гуртожитку,
ти прийдеш до мене
самотня, настрашена і чужа,
розграбована на всі свої сто шістдесят сантиметрів зросту.

І разом з тобою ми заходимося визбирувати
роздаровані уста, очі, пам'яті,
погляди, губи, плечі,
розшукаємо все — до найменшого панігтя,
щоб, затиснена в себе як в кулачок,
ти ставала цільною й неушкодженою,
реставрована для мого охриплого
горлового шепоту щастя.

Поки ж тебе немає,
ти виповнюєшся на мене самого.
Чекання, вибираючи мене,
обростає гудками, пострілами, криками,
заким не стане тобою,

лишивши мені велике нащулене вухо —
відчути визубрені
твої підбори самотні.
X. 1962

* * *

Раніш ти лаялась, а нині докоряєш.
Так гірко-гірко. Пошепки. Бо все
сповив мишастий сніг. І вже не можна,
і просто гріх — кричати досхочу.
Сніг хоче спати. Влежаний, він вже
не пам'ятає голубу дорогу
з небес і до землі. Нехай поспить.
Нехай поспить. І не займай. Не треба.
Це сонми сновидінь. Хоч солов'їв
байками не годують — цілу зиму
прожив один, то й сняться солов'ї
і все виспівують солодку колискову.
А голову зведеш — і тлінню тлять
недобудовані новобудови,
мов замок спалений. Одні бійниці
чи то, пак, вікна морок бережуть.
Ще не затвердили на школу промфінплан?
І нам любові досі не затвердять
кербуди, коменданти, будівельники
і кубатура наших двох сердець?
Жалкі вітри всю наскрізь прошивають
цю амбразуру недовиконань.
Твій голий голос, мов болючий застрик,
устролено в оцей грудневий свист.
Іще пожди! Іще — нестерпно ждати!
Іще одна, мов переплеск, весна,
ще за одним веслом — і вгрузне в берег
наш чорний пліт. І там уже — до дідька
і там уже — хоч лай, а хоч — кори.

III. 1964

* * *

А скажи — Модільяні був ідіот? —
допитувалась вона,
коли я вправними, як у піаніста, пальцями
вигравав на засмаглих персах.

— Такий же ідіот, як і всі в цьому світі, —
повчав я, обіймаючи
успокоєні вибухи її сідниць.

— Розумієш, старий, я часто думаю
про незвичайність мистецтва.
Це зайва розкіш.

— Так, мистецтво — то завше надмір, —
відповідав, виціловуючи коліна.

— Але надмір лише й рятує нас від убогості.
Смертним полишається єдине:
бодай маленький надмір —
У вірі,
у звичках,
у смаках,
просто — в примхах.

— Так, моя маленька. Саме так.
Ти як завжди говориш діло,—
повторював,
клацаючи зубами од пристрасті.

— А коли в нас народиться доня,
ми кластимем їй в узголів'я тільки троянди, —
охриплим голосом проказувала вона.

— Так. В узголів'я і неодмінно —
троянди,— не своїм голосом
я погоджувався покірно.

— Яка докучлива муха —
дзижчить і дзижчить.
Убий її, любчику.

IV. 1968

* * *

Яка любов! Минула ціла вічність,
як я любив. І марив день за днем,
що все спливе і пам'ять промине
розлуку, геть до титли й коми вивчену.
А знову йду в ту келію, між віт
журливої берези. Ждати буду
якісь незвідані чуття прибудні,
де цнота обертається на встид.
А там розлуки буде на обох,
а буде там і радості німої —
всіма грудьми відчути довгий борг
перед минулим з білим узголов'ям,
де ще струмує двійко чорних кіс
і двійко довгих рук, пітьмою п'яних,
і двійко уст, од пристрасті захланних,
спроваджують зненацька під укіс
старої цноти. Під печаль і під
крило якоїсь грішниці святої,
що дарувала нам такі покої,
де спать не сором і любить — не встид,
де можна все забрати і віддати,
і серед ночі стратити межу
собі самому.
... В друга, в жінку, в матір
веде тебе за руку щедра й журна
твоя кохана.

VII. 1965

* * *

Присмеркові сутінки опали,
сонну землю й душу оплели.
Самоти згорьовані хорали
геть мені дорогу замели.
І куди не йду, куди не прагну —
смерк сосновий мерзне угорі.
Виглядаю долю довгожданну,
а не діжду — вибуду із гри.

Аж і гра: літають голівешки,
зуби клацають під ідіотський сміх.
Регочи на кутні — буде легше
(а як буде важче — теж не гріх).
Що тебе клясти, моя недоле?
Не клену. Не кляв. Не проклену.
Хай життя — одне стернисте поле,
але перейти — не помину.
Дотягну до краю. Хай руками,
хай на ліктях, поповзом — дарма,
душу хай обшмугляю об камінь —
все одно милішої нема
за оцю утрачену й ледачу,
за байдужу, осоружну, за
землю цю, якою тільки й знач
і якою барвиться сльоза.
Х. 1968

* * *

Отак живу: як мавпа серед мавп
чолом прогрішним із тавром зажури
все б'юся об тверді камінні мури,
як їхній раб, як раб, як ниций раб.
Повз мене ходять мавпи чередою,
у них хода поважна, нешвидка.
Сказитись легше, аніж бути собою,
бо ж ні зубила, ані молотка.
О Боже праведний, важка докука —
сліпорожденним розумом збагнуть:
ти в цьому світі — лиш кавалок муки,
отерплий і розріджений, мов ртуть.
Х. 1968

* * *

Справляю в лісі самоту.
Берези у воді по горло,
мов риби, тріпаються, чорно
в очах. І ластівка проворна
вгорі прокреслює мету.

Справляю в лісі самоту.

Гривасті сосни, як пантери,
спокійні в люті. Атмосфера
гріха — в причаєних печерах,
ялин отіння — наче негри.
А попри стежку день потух.

Агу — агов! Блакитний світе!
лиш листя золоті привіти,
лиш вільхи шерехи на вітрі,
лиш карих лип смеркальні віти,
тут поночіти, там ще дніти.
І що я розпачем зову?

Не так живу? Не так расту?
І відкриваю світ — не так я?
Прокльони — навзаєм віддяки?
Ще не збагнув? Вони однакі.

Вода — як вурда переляку.

Справляю в лісі самоту.

Х. 1968

* * *

Вже котрий це до тебе лист —
не знаю.
Я пишу і пишу, не наважуся відіслати.
І лягають літери на папір,
мов сніг землю мережить,
щоб небо
проясніло до ранку.
Не боронь мені — чуєш? —
Не боронь мені втіху таку —
зрідка писати листи,
розмовляти й радитися з тобою.
Повір — я не буду надокучати.

*

Нам не бачитись більше?

Я це чула: щось обірвалось,
так, як з канату
обривається альпініст —
головою вниз, у провалля,
я це чула (передчуваємо
завжди втрату),
так, як чують
наближення материнства.

*

У нас тепер провесна в селищі —
десь гавкає песик —
методично, немов коваль
маленьким молоточком вистукує,
проревів, пронісся, мов мотоцикл,
ревом підперезавши вулицю,
реактивний літак.
Півні, мов лезом,
морозне повітря прорізають,
а від шахти чути гудіння
вентиляційних моторів.

*

Нині в лісі блукала,
наслухаючи світ,
і на стежці,
котрою колись ми з тобою бродили,
наслухала забуті звуки
твого голосу.
Там усе, як бувало,
тільки тебе... пробач —
ти уже спохмурнів? Не треба,
я більше ні слова. Пробач.

*

Весна йде несміливо.
У лісі ледь перші проліски
зойком вибухнули з-під снігу.
Ми тут часто збирали їх
разом.
Ти ще пам'ятаєш? Даруй.

*

Лише голубою стрічкою
накручувалась дорога,

повільно і важко
лягала, мов дріт
на плечі електрика.
Снувалися кроки,
соталась стежа нескінченна
і все нескінченне
соталося, ніби стежа.

*

З гармошкою хлопці пройшли,
горлаючи пісню веселу,
сьогодні — свято, й вони
трішечки напідпитку.
Пройшли — протягли за собою
пісню нескладну.

*

Навіть весни бувають печальні.
О повечірня потомо!
А стомлені люди —
мовчать і мовчать — самотні
спогадують.

*

Цілий день я сиділа в комісії виборчій,
пізнавала, як ти
любив пізнавати людей
по очах, по устах, підборіддю,
розрізняючи їх, мов курчат,
на тих, що вилуплені з яйця,
і тих,
котрим матерній панцир повік не розбити.

*

Я думала: свого ества
самотній ніколи не визнає.
Один — тільки частка себе,
засушене зерня.

*

А люди проходили,
зашкарублими з холоду пальцями
тримаючи обережно бюлетні,
і кидали в урну
і йшли, і зникали. І я
дивилася їм услід.

*

Тиха ніч, і місячно-місячно.
Ти, певне, й досі не спиш?
В такі ночі не можна спати,
гріх!
(Не бійся: для тебе є
денна покута).

*

Я вчора дістала збірку
Андрія Вознесенського,
читала і перечитувала
"Осінь у Сігулді",
і думала: для розлуки
осені не чекають.
Чи ж є для розлуки строки? —
провесна і прощання.

*

Пригадалися роси ранні,
пісня Романова,
і тінями Елізіуму
стали спогади, як ножі,
неначе бреду босоніж
і ноги проколюю,
та немає стерні
і пісні нема Романа.

*

Ось і ранок
білий, як божевілля,
Я не знаю,
що робити з оцим листом.
Ти дозволь мені, рідний,
відіслати його.
Страшно вранці
з зорею руки заломлювати.
IV. 1963

З ГІРКОТОЮ...

Коли ти спробуєш себе перервати,
а я спробую перервати себе —
жодному з нас не вдасться

бути одночасно собою
і кимось іншим.

Як колоті рани, ми прагнемо вигоїтись.
Але рани були раніше нанесені?
То ж, зустрічаючись разом,
ми тільки гамуємо вічний біль.

Завжди пробуєм доростати до себе
(одвічний егоїзм людського серця!),
але ніхто не може подвоїтись.

Нас двоє.
Завше двоє.
(самітники,
запраглі кохання, як пластиря,
вінчаєм червоний гребінь плоті
дешевою мішурою з універмагу).

Перериватись ніхто не може з нас:
наш крик: безсилий.
Довго очікувана попереду, минає молодість,
лишаючи тугу німого — за словом,
тугу каліки — за ампутованими кінцівками.
Коли нас облишає голодний біль,
ми, нахилиючись над собою,
прозріваємо в полисках
синю вічність.

VII. 1964

* * *

Даруйте радощі мої
і клопоти мої —
нещастя й радощі мої —
весняні ручаї.
Пресвітле небо аж кипить,
просвітле — аж кипить.
Блажен, хто не навчився жити,
блажен, хто зна — любить.
О, кара земле, окрай гри,

бери мене, бери,
спасибі, що вгорі кипить
сонце — угорі!
Спасибі, що росте трава
і що душа жива,
і що біліє голова,
і кільчиться трава.
Спасибі, коли ти є ти,
що ти — це ти і ти,
що досить руку простягти —
і край, і грай, і ти.
І золота твоя габа —
на руті, на піску,
і на руках, і на губах,
і на моїм віку.
Пробудь же завжди молодим,
пробудь же молодим,
в святому літеплі води
ти сам стаєш святим.
І хай-но очі як вода,
хай — як жива вода —
але ж бо й горе — не біда,
і горе не біда.
VI. 1969

НАКЛИКАННЯ ДОЩУ

Трипільських сонць шалена коловертъ
волого ллеться у трипалі руки
богів поганських. Спелелі круки
розлітані круг ватрища пожертв.
Волів і коней на кострі димлять
патрошені гніді й круглі туші,
і лопаються лунко, як гладуцики,
обезголосені тіла закланні.
В гінких руках мовчазних рожаниць
високі чари, димом прокіптявілі.
І рветься зойк, високий до нестями,
тугими борлаками кобилиць.
Кружляє ватрище в рухливім колі чар,
простерті чари вкручуються в простір,

мов пасма дощові, долоні гострі
жіночою колишуться печаллю.
Сколінені мужі і ниці пахолки
німотні руки перед себе рвуть.
І неба молять і дощу зовуть,
окляклі круг багаття, ніби пакілля.
Чотири сонця відгорять вгорі,
чотирикрилий день відмайоріє.
Загрузнуть в ніч язичницькі бори.
Самі тіла жалобні бовваніють.

IV. 1965

* * *

Коли я один-однісінький
серед зелених снігів Приуралля,
коли в казармі порожньо
серед ліжок і пірамід,
коли я стовбичу на цьому
днювальному місточку
самотній — на обидві земні півкулі,
як холодна колодочка караульного ножа,

Коли така далека-далека
така миттева, потойбічна майже,
як спалах, вихоплений з ракетниці,
швидко згасаєш на спиртовому полум'ї
синюватого, майже непомітного
уральського морозу,

Заклинаю, немов клинок!
Віддалена від мене на сімсот тридцять чотири дні,
на сімсот тридцять чотири "здрастуй",
скажи, що ти мене любиш.

Тільки скажи "люблю".
Одне-єдине, кругле, вологе соковите,
як плід біля вишневої кісточки,
червоне слово.

І я почую тебе.
І я радісно посміхнуся тобі,
нехай навіть засіпається моє підборіддя,
враз розм'якле,
як губи доброго притомленого коня.

Скажи — тільки одне слово!
Я нікому його не показуватиму.
Коли ж до казарми повернуть друзі —
я заховаю це слово аж під борлаком
і, нахиливши голову,
розглядатиму
набряклу колодочку
караульного ножа.

ПІД ДИКИМ СОНЦЕМ

Поприсідали верби у воді,
стоїть у березі дівчаток зграйка
і, видививши лози, миють ноги,
високо підіткавши спідниці.

Вода, нагріта сонцем вересневим,
вже не відстрашує. Несуться бистриною
розгонисті слов'янські байдаки,
і не докинути вінка — приб'ється
одраз до берега. Хоч кинь, хоч ні.

А байдаки солоні, як тарані,
пропечені смолою і вогнем
підступних греків, замордують хвилю
своїм жалким таранним кістяком.

Підвівся зашмарований козак,
дівчатам крикнув щось — та змила хвиля
і понесла луна козацьке слово
та річка швидко човен понесла.

Їм навздогін, як молоді берізки,
сподобані духмяним днем червневим
в Ярилів день, у сотню довгих ніг

біжать дівчатка. І мигтіють ноги,
і весла миготять. І круглі луни
мигтять над річкою. І миготить,
як ошелешене, більмисте око дня.

Лиш теплий, як зерно ячменю в тісті,
ледь-ледь відчутний у дівочім тілі
солодкий хміль ярилового меду
і терпкий дух нічної свидини.

Як відпливуть мужі — круглясті чари
благатимуть з простертими руками
Перуна — окропити грішну землю,
прибивши порох по стежках кохань,

Щоб переможцями вертали вої
і знов куниць в глухї ловили сільця,
щоб у бою не гнувся меч щербатий
і не ламався гострожалий спис,

Щоб раювали тонкоспіві верві
із полювань, із золотого жита,
і добрим пивом, і солодким медом,
і черевом дозрілих рожаниць.

VII. 1965

* * *

Утекти б од себе геть світ за-очі,
у небачене, нечуте, у немовлене,
де нема ані осмут, ні радощів,
де ніщо не збавлене, не здолане.
Жив би там — безоко і безсердо,
жив би так, як опадають вниз,
поріднившись із земною твердю,
до якої намертво приріс
поглядом і серцем і думками
(хто тебе такого віднайде?).
Нерухомий і крихкий, як камінь,
нерухомий і крихкий, як день,
що зотлів і вижарів, і знов

котиться з мульткавого поранку.
Ти — Адам. Журба — твоя коханка,
а земне тяжіння — то любов.
XI. 1965

ВЕРШНИК

Керея слави лопотить на вітрі
і ріже виднокіл пегасів клус,
скорописного фіолету літери
гаптують неба золотий обрус.
На помежів'ї присмерку й світання
нахарапуджений на тисячу орбіт,
імчить румак, надколюючи лід
незайманого од віків мовчання.
О першого заїзду ліпота!
Спіши вперед, зухвалості ізгоє!
Ти не один. Вас щонайменше — двоє,
раз навпіл розпанахує мета.
Страшися поцілання. Проминання —
воно підносить.
І звитяжний лет
не перепинить радісний поет
коротким успіхом і довгим длянням.
Тобі не одірватися од тіні
(в ній проминуле вигадало нас).
Та уникаючи старих поразк,
перед новими стати ми повинні.
Керея слави величаво шарпає.
Не озирайтесь! Вгніздившись у сідло,
не потурай, що стежку замело,
де почет друзів із обличчям гарпій.
А вискочиш на вивістря ножа,
де стогону ясне палахкотіння,
не забувай, що є велике вміння
пізнати, де провалля, де межа
між духом і зухвальством. Шлях правдивий —
витворює тебе великий Мус!
Хай увірветься десь пегасів клус —
ми канемо у вічність молодими.
12.2.1969

* * *

Вийду в ніч. Під соснами пройду,
промину завмерлу автостраду
і на тишу раптом набреду —
вклякни й згадуй.
Глухо в сні колотиться ставок,
ошалілі тріпаються сови,
і німує безголосий мрок,
і лютує розпач безголовий.
Ртуть. І ртуть. І тільки ртуть. І ртуть
совається, як вагітна жінка.
Стовбурами спогади ростуть,
і за ними ні греця не видно.
Стовбурами спогади ростуть,
бовваніє поніч ожередом,
відчайдушна самота і суть
відчайдушна — обернутись твердю.
Схарапудженим дивись більмом
понад крони, хмари, понад небо,
ти, перевантажений гріхом,
ніби ніж, в своїх застряглий ребрах,
світишся по краю води
ледве-ледь — по мерехтові втоми.
Власного — на окраї — знайди,
втраченого — в мерехті. Незлому
висповідайся, давши на позір
злигоднями збирану непотріб.
Як німує трудно водовир!
Окраї — олив'яні і гострі!
Мертвий мій органе, лісу мій,
вилляте і вигускле стозвуччя,
чуєш, не безумій, ставе мій,
безуме, зажди: росте, як круча,
ніч. Ти нею весь опоночів.
Жально сяють божевільні зорі.
І летить орда смертельно-хорих
виплесків пекельних — кажанів.

Х. 1968

ПОТОКИ

Ти все така ж, а я віддаленів.
За мною — кучугурами — розлуки —
час самовтрат...

(ще поповзом повзли
за тінню довженою, виростали
із самозмалення: німа рука
пограбілих тополь у надвечір'ї)

великий гріх на серці я ношу

... розлуки рвав, як обривають жили
атланти териконів і тачок,
назбираного вугілля оклунки, —
щось рвало груди... (окраї землі —
тамтого світу в пекло провисання —
призналися відверто до душі).

Ти край. Ти крихта прагнень вікових
"упасти — не розбитися". Ти шпара
земного стогону: холоне світ,
і нам долоні юні снігом студить...

Ти все така ж. Ні смута, ні літа
не старіють тебе. Німа, як люстро —
колись відбився в нім твій вид миттєвий,
вкарбовуючись в темряву навік,
ще — чайка однокрила, ще — — зигзиця
і ще — як окоренок лихоліть.

Чи дружба сфер — і неба, і землі —
зоветься лихоліттям, я не знаю.
Та присмута і по розлуці їсть:
десь є там стіл, де матірня рука
осліплим болем тихо сновигає
вздвож по стільниці. Гірко. Я винюсь.

великий гріх на серці я ношу

Ти — Мати (амфора твоєї гіркоти) —

далекий син, на роздоріжжі горнім
паде в траву, і вистигне трава
його трудним риданням хлібороба
(чуття ж землі — як виболілий сон
і призабутий).

О, пам'ятаєш ніч? велику ніч?
І десь побіля нас уральська річка
та сосни (ті, що соснами зовуться),
та тиша (ледве врунами зійшла).
А пам'ятаєш? Так багато губим
за пам'яттю: колись переінакшить
з нас кожного. А треба пам'ятати?

А треба пам'ятати. Пам'ятай.
Палахкотів намет. Палахкотіли
в нас спомини, немов півні червоні,
а кедрові шишки, ще недозрілі,
не тріскали — чаділи на вогні.

І зорі в фіолетовому небі?
Ще ти казав: це колір божевілля
і судної доби. Немає суду,
та вже заходить щось. Немов на дощ.
Півнеба гоготіло в наші душі.
Земна півкуля брижилась од жару,
і півдуші ті спогади приспали,
і півсебе услід за сном пішло.
Що то було? Не знаю. Що то буде —
не відаю. Але не раз питаю
Розлучної, Далекої, Німої:
до тебе навіть миті вистає?
Тоді нащо літа? Навіщо спади
з лиця і з досвіду? І мить навіщо
скрадлива: вганяє у дитинство,
неначе цвях у дошку гробову?

Ти мати. Тінь. І обернувшись тінню
самонародження, ввійшла у тінь,
і тінь запалюєш жданням своїм, і тінь
круті гамує голосіння. Тінь

підводиться. Гострішає. Чорніє.

... був час географічних відкриттів,
і день стелився, ніби самобранка:
коли благословлялося на світ
мені малому,
коли найперші кроки
проходячи, двоївся і троївсь,
сто сонць роїлось,
як джмелів лапатах,
і терлись зорі
крем'яхом сухим.
Долоні квітли,
пелюстками серця
довірливо розпізнавався край.
І читанкою,
пам'ятною й досі,
шахтарське тепле селище було.
Пригадую — мене веде за руку
щаслива мати. Повз двори проводить,
де глухо падають, заповнюючи тишу,
червоні яблука (їх звали циганками).
Чого мені червоні дарували
в дитинстві завжди? Щоб я відчував,
чим пахне і земля і людська кров?
Так само пахли соняшники пізні.
І бджоли пахли так. І сльози — так.
За цілу ніч
склепить несила очі.
І цілу ніч
мовчазна простоїть
при узголів'ї привидам скорботним
і на чоло гарячу покладе
натруджену правицю,
щоб не заснув,
щоби не міг заснути,
а вдосвіта зникає.
А за стіною плач дитини, а хтось регоче за стіною.
Куди піти? Куди подіти своє безсоння? За стіною,
як дві гримаси, вбиті в стіну, як два крила
на райські дні —

і плач, і регіт за стіною, і плач, і регіт, і мені.

Від рання дощ. Від сну, від ночі,
від узголів'я — дощ і дощ.
Ридання шиб і ринв. А хоч —
ридання матері пророче.
І розпросторених світань
сумна імла підводить крила
обвислі. А звести несила,
а заборони темну грань
переступити безборонне —
то понадмірний, смертний гріх.
Непам'яті лапатий сніг
спішить і пішо і комонно.
Колись обридне вічна веремія
і схочеться до сну. Аби не гибіть,
не виждати черги сподіванням.
Зізнайся: переможений — це ти.
Пригадуєш? — так ясно починалось,
важке подзвіння билось об піддашся,
соломою ушите. Вербі ридма
благочестивогнулися до ставу,
і день крутивсь і терпко пах, неначе
ще надзелень розтовчений горіх.
Отак дитинство в жилах трепетало.

Тугі котились дзвони, як морелі,
а ти смичком вимахував зухвало,
немов спудей, що полишивши бурсу,
граматику на мандри поміняв.

О Господи! Так ясно починалось!

Дороги валували, як собаки,
на плесах пісні зайчики скакали,
а ти білів трикутником надії,
корабликом, загубленим між хвиль.
Сто сонць ув очі йшло. Сто птиць летючих
над літеплом ставка. Горіли сосни
чорнясто-жовтим мерехтом. Калина
біліла так і бігла так од плоту,

що ледь побачиш — зашпори зайдуть.
І так тобі нещастя бракувало.
Ти звав його. Ти думав — молодий
упорається. Бо могутня шия
кріпацького поріддя не зігнеться
аби там що. Пригадуєш? — Було.
Тепер минуло все. Відбігло серця,
мов спаленої хати відбігають
пси найвірніші. Й ти за всім минувся.
А втечі посвисти — натомість крил.

(Наївний хлопче! Вікове страждання —
такий пекельний німб, що душі палить.
Збагни — і вмри. Безсилістю своєю,
розп'яттям чи зненавиддю — помри.)
Тепер набридло все. Немає стерпу.
Десятою дорогою обходить
тебе життя. Полишений в обозі
себе — колишнього, сиди і жди:
десь, може, промайне, мов тінь утекла,
ти — справжній. Це лишилося одне.
Умерти. Так. Щоб більше не стогнати,
не мучитись, не проклинати долі,
не ображаючи життя. Пізнай,
що чесність смерти — то жива чеснота,
що вмер — і закінчилося. Двобій
ти не програв. Ти вибув, бо не зміг
мириться, коли краплена карта
пішла до гри. Коли ножа у спину
стромляє супротивник. Коли він
на посміхи бере твоє лицарство
і каже: ти ніщо. Не всемогутній,
а всепокірний перед диким звіром,
ім'я якому — Правда і Любов.
— То ти з любов'ю бився?
— Так, з любов'ю.
— І правду поневажував?
— І так.
— Хоч палить тебе гріх?
— Не гріх, а гнів.
— На кого гнів? На мене теж?

— На тебе.

Скажи, пощо мені подарував
цей світ, якому я запрягався
служить до скону. Нащо передрік
ці болі самозречення в хвилину,
коли я вже самим собою став?
Це все гевонські кпини! І невже
для того, щоб мої забравши сили,
обранити зневірою, котрої
не пережити? Все своє життя
я дав тобі. Ти ж повернув його
супроти мене. Бо за смерть — життя
стає на цьому світі. Як я жив,
питаєш? Краєм, скраєчку, на жебрах,
лиш прориваючись крізь ґрати заборон
(світ білий — заборонений!) Прожити
на всіх кінцівках, ба й на рудиментарних, —
то попри волю. Більше — про інстинкт.

Так жив, як дякував. Вимолював. Просив.

А дякував за те, що народився,
що маю очі — бачити, що слух
епохою дарований, що серце
не билося б, коли б не двадцять літ,
перед тобою збіглих... Аж і гірко!

великий гріх на серці я ношу

Таж від народження берем
правічний гріх собі на душу:
його покутувати змушені,
його ми вистраждати ревне
повинні — спогадами, сном
(що вчинить вічний недоросток,
як щось блукає під вікном,
страхає великоднім постом?)
Всі проґріхи минулих душ,
напевне, ще від неоліту
ввійшли у серце, оповите
гріховністю. Його не руш,
його не руш, бо протече,

печерними дмухне димами,
котрі збиралися віками,
туманячи твоїх очей
голодні пройми. Від народжень
нам кожному душа болить
за тим, що досі ніби спить,
а нишком навчає; врочить,
наказує: і мста, і мста —
за довгу німоту розплата!
(І в кожному готує ката,
так, ніби помста — це мета).
Ми від народження берем
правічний гріх. І день проворний,
заледве крила розпросторить,
вже видається тягарем.
(Колись лихий тебе поплутав,
узяв за друга, мов наймив).
Обмежень кригою окутий,
ти між бажаннями зблудив.
І хай нова доба гряде —
в ній мезозою темні душі...
Старі гріхи епоха душить
і людство душиться, в Едем
даремне прагнучи...
1968

КОСТОМАРОВ У САРАТОВІ

(цикл)

Але що ж робити
живій душі у цій державі смерті?

В, Мисик

І

За роком рік росте твоя тюрма,
за роком рік підмур'я в землю грузне,
і за твоїм жалінням заскорузлим,
за безголів'ям — просвітку нема.

Живеш — і жди. Народжуйся — і жди.
Жди — перед сконом. Жди — у домовині.
Не назирай — літа збігають згінні
без цятки неба й кухлика води.

Ти весь — на бережечку самоти,
присмоктаний до туги, ніби равлик,
від вибухлої злості занепалий,
не можеш межі болю осягти.

А світ весь витих, витух, відпалав,
не вгамувавши вікової спраги.
Він висмоктав із тебе всю одвагу,
лишив напризволяще і прокляв.

II
Живі — у домовині. Мертві — ні,
хоча тюремним муром всіх притисло.
Прадавні роки, місяці і числа
перебирають у живій труні.

Сомнамбулами бродять щонаймертві.
І так їм хочеться межі чужих кісток
свій непомітний віднайти куток,
щоб там боятись смерті.

III
Світ — тільки свист мигтючий. І провалля —
немов бездонне. Долі — не збагнеш.
Бездомний, хоч — то вжалюйся до жалю
(а жаль, немов провалля, теж — без меж).

Час опада. За час не зачепитись.
Руками не вчепитись, мов за дріт.
О Боже, винеси! Руки обидві,
немов вітряк, з зорі і до зорі
блукають, шастають — ані тобі рятунку,
ані тобі розрадоньки. Самі!
І самоти згорьовані дарунки —
рожеві панти досвітку з пільми.

Світанок — свист мигтючий.

IV
Задумалася свічка —
повечоровий спях.
Розрада невеличка —

і голова в руках.
Розіп'ятий на рами
сосновому хресті,
звіряєш самоті
днедавні тарарами.
Загублений між днів,
не спам'ятаюсь досі.
Під вибухами сосон —
мов на морському дні.
Важкі обвали літ
і пам'яті провали.
Але ж і дні настали —
оцей вселенський гніт.
Мій Боже, білий світ —
це біле божевілля —
не варт твого зусилля,
то й бідкатися встид.

V

Але хто поверне
руки, рухи, радощі нам?
Але хто уперто
вік рубатиме хащі?

Але хто навикне
жити, серце ївши своє?
Де ті недоріки,
кому пам'ять спать дає?

Жив чи ні — намарне.
Все намарне — чи жив, чи ні.
Годі, незугарний!
Доста. Збавив літа бучні.

Не оплакуй втрати днів,
бідою видублених.
За життя — розплата:
лізь до могил до виблих.

Вже, причинний,
у покорі перепочинь.

Долі — згінні,
наче дні. І намарне — чиниш.

Що чуже — то наше.
А що наше — нам же й чуже.
Наша доля вража
нас доріже — нашим ножем.

Марні епітим'ї,
не врятує великий піст.
Дотліває з димом
край оспалих синів-лакиз.

Мало йому горя —
ще ховається в сповитки.
Нині — вчора
і раніше за всі віки.

Та й діяння марні.
Суєта суєт і мана.
Бродять біди в парі
(що ж бо за біда за одна?)

Причинивши двері,
колінкую: Отче ти наш!
Таж ніхто не верне
руки, рухи, радощі нам?!

VI
Не побиваюсь за минулим,
побитим шашіллю зневір.
Високі думи промайнули,
в потаймиру — водовир
стражденних літ. Нехай. Не плачу.
Не побиваюсь. Задарма.
Усе, чим жив, сьогодні трачу.
Все рвуть руками обома.

Але ж чи все? Не все. їй-богу.
І гріх казати: все чисто рвуть!
Навічним радості облогом,

обніжком щастя, там, де ймуть
малої віри на безвір'ї
малої ласки серед зла,
квадрат — чотири на чотири —
і окрай чорного стола.

Якраз навпроти, на ослоні
сидить нужденна удова,
і на змозолених долонях —
солоні сльози, як жорства.
І так провадить: зглянься, сину,
руками горе розведи,
бо як не стане України,
тоді не стане і біди.
І в щасті нелюдів пощербне
її державний меч і гнів.
І горе зітреться на мерву.
І відбіжить її синів
невірних потовч-потороччя.
За першим громом — відбіжить.
Хто ж їй води подать захоче?
Закриє очі хто — скажи?

Єси ти сам — з собою врівень,
один на сотні поколінь
високим гнівом богорівен,
хай, може, не ріка, а рінь,
важка занадто. Крик стоустий,
молінь столобих ти рука.
Ступай — майбутньому, назустріч,
і хай хода твоя легка
легкою буде. І не треба
жалких жалінь. І — задарма.

Тюрма не доросте до неба:
ще землю їстиме тюрма.

VII

Незграбно ворон кружеля.
Незграбно кружеляють сосни.
І кружеляє безголоса

осіння крижана земля.

Галактик зірна круговерть
спіраллю простаного болю
значить одвічну людську долю,
снігами виповнену вщерть.

Саме кружляння вікове!

...папір, перо і філіжанка.
А свічка тріпотить світанком,
котрий наш правнук днем назве.
1965—67

* * *

Минає час моїх дитячих вір.
І я себе з тим часом проминаю.
І вже не віднайдуся. І вже не знаю,
А чи впізнав би на човні новім

Свій давній берег. Ні, напевно, ні.
Бо сам собі, відринутий від болю,
Пливу за днем, за часом, за собою
в новому необжитому човні.

Ні небожителі, ні жебоніння трав,
Ні перехлюпи хвиль — ніщо не скаже
Тобі про повертання. Не розв'яже
Твого питання: годі чи пора...

Ти сам пливеш, відринутий від себе.
І лиш за гребнем прозираєш гребінь.
1964

Другий розділ

* * *

Добрий день, мій рядок кароокий,
побратиме моїх безсонь!
Зупини її, мить високу,

для моїх молитовних долонь.

Сивий голубе, біль мій зичений,
вечоровий і пелехатий,
більше чутий, аніж помічений,
більше мічений, ніж крилатий.

Слово, слово,— достиглий смут мій!
Набираючи висоту,
порятуй од важкої скрути
і од радості порятуй,

поки, круглі, цвітуть долоні,
поки з серця ростуть пелюстки,
поки думи, як дзвони довгі,
і як дзвони, круглі такі,

ти любов'ю мене, наче амфору,
доливай, довіряй добру.
За розквітлу купальську папороть
я пером і горбом віддарю.

IV. 1966

СПОКІЙ

Люблю дозвілля степове безкрає,
могутні м'язи рідної землі,
і запах чебрецю, і жайворонів крик,
і ластівок тривогу.

Німує древній сум в важкій ріллі,
і тракторист у довгій самотині
звіряє в пісні, простій і легкій,
свою любов, котрої він, напевне,
ніяк не може звірити коханій.

Деся коник, заховавшись у траву,
бездумно сюркотить собі помалу
і заколисує пожовклий степ
нехитрим співом.

Межею ж, креслячи невтомною рукою
якісь невідомі письмена,
прошкує осінь. Хмара супокійна

на неї задивилася згори.

X. 1958

ШЛЯХ ГРІШНОГО ДО РАЮ

Заким пролізеш у голки вушко —
обдерешся, як пес в шелюгах.
Все побільше — лишаєш із одягом,
все поменше — з собою.

На тім боці, вузькім, мов шпара,
ніби цвинтар обпатраних душ.
На тім боці — стільки всякої всячини,
а ти, як бубон, голісінький.

Підв'язали в раю нитками
сороміцьке тіло твоє.
Набігає брижами обурення,
жаль — брижиться.

На цім боці стаєш, мов матінка
народила, випрямила до губ.
На цім боці — все на одну мірку.
Все — плазує.
V. 1964

* * *

Ліс випустив мене з своїх обіймів,
степам віддавши лагідно. Пішов
глибоким снігом. Ні доріг, ні стежки —
все поновила, сплутавши, зима.

І як тут зможеш вибитись на шлях,
коли ти сам, мов дерево, котрому
верхів'я зрізане. Коли тобі
якийсь неспокій душу облягає,
ще й примітає віхола сліди!

Іти б і йти — до паморочі. Доки
десь не впадеш, простерши уперед

отерплі руки. Я тебе шукав,
посестро-зраднице, ворожко Зимо!

* * *

Не відволодати душі —
біль груди переріс.
Єдине: хочеш — задушиш
чи — головою вниз.
Один! Один! Як є — один,
один — на цілий світ!!!
І усамітнених годин
цей опівнічний лід.
Як сонце посмерку пече!
Як приском обдає!
І так повільно час тече,
і так — життя твоє.
Ой жаль стоїть по всіх кутках,
ой фіолетний жаль,
і трясця садить гопака,
і вурдиться печаль.
Вже не знайтись межі поразк,
хоч сто мене — в мені,
коли у грудях — сто відраз
і кожна з них — до днів,
котрі прожив, припавши ниць
до болю. Ридма — ріс
(так хмара плаче — горілиць
і так — чумацький віз).
Сни самознищення і сни,
де тільки самолють.
Смертельно-хорі кажани
об архітрави б'ють.
Затята, проклята, мовчить
відьомська довга ніч.
Лишень під ранок прокричить
п'тьмою п'яний сич,
неповна розуму.

Х. 1965

* * *

Сто років, як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний.

Сто років мучених надій,
і сподівань, і вір, і крові
синів, що за любов тавровані,
сто серць, як сто палахкотінь.

Та виростають з личаків,
із шаровар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері.

Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і солівками.

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерта на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,

ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього спокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.

І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром.

VI. 1963

* * *

Звіром вити, горілку пити — і не чаркою, поставцем,
і добі підставляти спите вірнопідданого лице.
І не рюмсати на поріддя, коли твій гайдамацький рід

ріжуть линвами на обіддя кілька сот божевільних літ
І не бештати, пане-брате, а триматися на землі!
Нею б до печінок пропахнути, в ґрунт вгрузаючи по коліна.
А щоб звикнути — остудити, закропити у крик, у кров,
заперіщить вишневим віттям віком викрадену любов.
І з ордою під дикі галаси прорешечуватись гробами,
раз жене нас ненатля сказу по роках, по віках, по горбах!

IV. 1964

* * *

Даждь нам, Боже, днесь! Не треба завтра —
даждь нам днесь, мій Боже! Даждь нам днесь!
Догоряють українські ватри,
догоряє український весь
край. Моя дорога догоряє,
спрагою жолобиться душа.
Як Господь нас оком поминає,
тоді, болю, грай без кунтуша!

III. 1969

ОСТАННІЙ ЛИСТ ДОВЖЕНКА

Прозаїки, поети, патріоти!
Давно опазурились солов'ї,
одзьобились на нашій Україні.
А як не чути їх? Немає сил.
Столичний гамір заважкий мені.
І хочу вже на затишок, і, може,
на спокій хочеться на придеснянський,
і хочеться на мій селянський край.
Пустіть мене до себе. Поможіть
мені востанне розтроюдить рану,
побачити Дніпро, води востанне
у пригірці із криниці зачерпнуть.
Нехай гризуть дніпрові гострі кручі
моє зболіле серце. Хай гудуть
чернігівські просмолені ліси.
Пустіть мене в просмолене дитинство.

Бо кожна ніч порипують бори
і ладаном мені живиця пахне,
і дерева, як тіні предковічні,
мене до себе кличуть і зовуть.
Пустіть мене у молодість мою.
Пустіть поглянути. Пустіть хоч краєм,
хоч крихіткою ока ухопить
прогірклу землю. Звіхолили сни
мій день і ніч мою й життя прожите.
Пустіть мене до мене. Поможіть
ввібрать в голодні очі край полинний
і заховать на смерть. Пустіть мене —
прозаїки, поети, патріоти.

VI. 1964

* * *

Порожні мчать автомобілі —
ні водія, ані керма,
ані душі в порожнім тілі —
ні тобі власної! — нема.

Дороги в'юняться лякливо,
сховавши голови в хвості,
їх затискає перспектива
і б'є пропасниця мети.

Куди біжиш, рабине руху?
Куди стремиш, стофарий сказ?
Куди простер захланну руку
безбожникові богомаз?

Немов з пожеж, з аеродромів
залізні янголи летять,
а він кошлатить сиві брови
і гне в Христа і в богомать.

VI. 1968

* * *

Не можу я без посмішки Івана

оцю сльотаву зиму пережить.
В проваллях ночі, коли Київ спить,
а друга десь оббріхують старанно,
склепить очей не можу ні на мить,
він, як зоря, проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить.

Ні словом не озветься. Ані пари
із уст. Вусате сонечко мое!
Несуть тобі три царіє со дари
скапарене озлоблення своє.

Іваночку! Ти чуєш, доброокий?
Їй-бо не знаю, що я зле зробив.
Чого ж бо й досі твій поріг високий
ані відчув, ані переступив.

Прости мені, недільний мій Хрещатик,
що, сівши сидьма, ці котли топлю
в оглухлій кочегарці. Що терплю,
коли вже ні терпіти, ні мовчати
не можу, що, читаючи, люблю
твоїх Орхана, Незвала і Данте,
в дев'яте коло прагнучи стремлю.
Мое ж досьє, велике, як майбутнє,
напевне, пропустив котрийсь із трутнів.
Із тих, що білий світ мені окрали,
окравши край, окрали спокій мій,
лишивши гнів ропавий і кривавий
і право — надриватися в ярмі.

Сидять по шпарах всі мужі хоробрі,
всі правдолюби, чорт би вас побрав.
Чи людська добрість — тільки добрість,
поки без сил, без мужності, без прав
запомогти, зарадити, вступитись,
стражденного в нещасті прихистить
і зважитись боротися, щоб жити,
і зважитись померти, аби жить?

Коли тебе, коханий, покарають —

куди втечу від сорому й ганьби?
Тоді прости, прощай, проклятий краю,
вітчизно боягузів і убивць.
6.12.1965

* * *

Жебонить жабуринням пойнята вода,
і охлюстує вересень серце схміліле.
Розкошує на пагорбі зморене тіло,
а нагрівся — і досить. І в воду — гайда.

Замість весел — багор, закоцюрблений гак,
пліт — тобі за човна, хліба шмат — за сніданок,
а як вершу поставиш і вловиш линия,
а як любку спізнаєш і згаєш поранок,

то, нівроку, жируєш тоді, як прем'єр,
хай і душу намучив собі потаймиру,
хай і руки обшмугляв, до крові розтер
об багор, і об пліт, і об любку об щирю.

Жабуриння — і край. Жабуриння — і квіт.
Жабуриння — і де його в бісовій мамі
хоч на мить відкотити калні рукави
і забудь кочегарку, і багра, і гамір.

Гордовито горить фіолетовий жар.
А по синьому — смерк. По вогню — фіолети.
Не забувся тобі з кондаками тропар?
А збагнув тепер — хто ти і що ти і де ти?

Жебонить жабуринням пойнята вода,
і охлюстує вересень серце схміліле.
Хай-но топку закидаєш — буде призвілля,
хай-но шибєр закриєш — і буде біда.
ІХ. 1965

* * *

Скільки в небі шамотіння снігопаду!

Снігопаду шамотіння скільки в небі!
В високості необлі-
таній кружляє проміж ві-
ттями єдине шамоті-
ння безбережне.

Скільки в небі голубого снігопаду!
Олив'яного!
Оглухлого!
Тепер
тільки сніг і сніг
і небо
геть до чортиків прочорнене.
Ні витерпу немає,
ні розради.
Снігопаду!
Шамотіння!
Безтелесих
слів!
Нічного шепотіння
зір!
Задивився в вись — і падаєш.
І не допався — падаєш.
Ледь-ледь зіп'явся — падаєш.
В небі зеленню і всте-
лено, і зимно!
П. 1965

РОЗМОВА

Він дивився на мене. Умовляв.
Переконував вибалушеними очима.
Такі мама часом галушки варить,
Коли дуже вже їстоньки.

Він соромив мене. Присоромлював.
Погрожував. А коли досолити часом
Галушки, то вони
Ніби й солодші.

Він починав лаятись. По-єфрейторськи.

Він пробував ставити під козирок.
Вище козирка вистрибнути.
А я ложкою виловлював останню
Галушку з миски.

Він зайшовся кашлем. Почав синіти.
Шия стала, як спина вишмагана.
Мама б останнього індика зарізала:
Їж тільки, сухоребрий.
IV. 1965

ДУМА СКОВОРОДИ

Блакитний світ — як блекота.
Блакитний світ — звечірнів.
З тобою ж — тільки той і та,
і тільки те, що вірне.
Чи йми їм віри чи не йми —
вони живуть, як п'ють.
Живуть сами і ждуть сами,
сами себе кують.
А все те — хто ти, що ти сам,
а все те — ким би стати? —
Однаково: філософом
чи й до отари пастирем.
Однаковісінько. Пусте.
Живеш — і жий. І доста.
Коли ти сам собі ростеш,
і сам себе не просиш.
Бо є і зорі угорі,
і небо є вечірне.
І є поріг, низький, як гріх,
тобі єдино вірний.
1964

* * *

Балухаті мистецтвознавці!
Вам незручно в цивільному одязі,
вам дуже незручно,
коли шиї не душить кітель,

коли ноги не чують провалля
діагоналевих галіфе.

Балухаті мистецтвознавці!
Вам даремно іспитувати мене:
я знаю всі ходячі цитати
з патентованих класиків,
я недвозначно вирішую
головне філософське питання:
спочатку була матерія,
а потім...

Що потім? — ви ж не питатимете!
А потім була свідомість
балухатих мистецтвознавців,
а потім були кітелі,
діагоналеві галіфе,
одне слово — матерія вічна
тільки з діагоналлю.
Більше ніж Марксові
я вірю в ваші чоботи хромові.
То який же я в біса
неблагодійний?
Х. 1965

МОЛОДИЙ ГЕТЕ

Мишастий морок виповзав з кімнати
двадцятилітнім хлюпотом. Чорнів
важкий ослін. У вікнах всевіт сліп.
Гойдався в шклянці шпатовий мускатель.
І стіл прямів. І штори край вікна
шамріли з вітром. Об ботфорти терлись.
І мерва дум, ночима перетерта,
нестерпно ліловіла, ніби кнастер.
Мольберт молився. Спрагле полотно
стікало тінню по рудій долівці.
І розпливались кола, очі сліпли
над гусячим пером.
Уже вино
не покріпляє. Зжужмлена душа,

мов мотовило, обростає згадками,
в шезлонгу западає на лопатки
і по кімнаті — безтелесно шастає.
Легкою плямою світліє день,
вже клавесин шаріє перламутром.
І контрабандою світання йде,
мов перламутр, холодне й каламутне.
Зійшла під трави ніч. І на стіні
гранчаста заряхтіла порцеляна
і хлюпнуло вино у кришталі,
папір, і лікті, і шлафрок — заплямлені.
Ніч недописана і недопита,
але неспитий ранок майорить.
Він вирвався, мов кінь несамопитий,
віщуючи сухокопиту хіть
до макового степу — на вітрах
і — на вітрах — лісів, що ходять ходором...
Де — на вітрах — дівочий переляк
од поцілунку і терпкого глоду.
Іди ж — любись, кохайся, шаленій,
впивайся голубим, зеленим, зельним
і уклонися Матері доземно
за чорні ночі і червоні дні.
Провілглий ранок іволгу збудив,
і солов'ї проміння проволожили.
Іди — мужній і сам себе помножуй
у ранній радості і радісній біді.
Іди — щоб серце висвітлить з ночей
у майовому полі на безмежжі.
І не барись — ти завше вічний дєрвіш
з сомнамбулічним спалахом очей.
Тож проривайся — в поле, до води,
до гір, до зір, до молодого сміху.
Тож проривайся — крізь людську зловтіху,
пересуди, і осуди, й суди.
Нехай тобі замає більший світ
і більша ніч замає над світами,
та, випроставши руки, у нестямі
ти проривайсь:
— Привіт тобі, привіт,
о зельна Земле!

III. 1965

* * *

Тонкостанна тополе!
Ти мечем видаєшся лиш здалека.
Ти не меч.
Ти лиш сум.
Ти у горлі гамований крик.
Над тобою гудуть,
мов провісниці, грози віддавна,
ти ж гойдаєшся тужно
і тужиш навколо моріг.
О журлива тополе!
Скільки літ ти тужила й квила!
Ти, мов чайка, кигичеш
при битій дорозі сама.
Ти високе прощання.
Ти віками доземно хилилась,
як синів проводжала
і ждала, од горя німа.

А сини у світи
йдуть і йдуть. І назад не вертають.
Все життя тобі їх
виглядять в самотині своїй.
Коли прийдуть — зустрінь.
А не прийдуть — то де вже подінешся?
Та повік назирай
з шкарубкою сльозою між вій.
V.1964

БІЛЯ ГІРСЬКОГО ВОГНИЩА

Як запалить тебе, багаття,
у чорний день? У чорну ніч?
Як тищу притулить до віч
і ждати, ждати, ждати й кланятись,
клонитись ранкові, що йде
під божеволіючим сонцем,
і кликати день, котрий бреде

у клекоті й клятьбі?
І потім —
як бути паленим крильми
багаття біло-голубого,
не в силі вибухнуть грудьми,
не в силі бути з вічним боргом
перед очима і чолом,
перед світанням, днем і вечором?
Чом я не випростаюсь? Чом
свої не випростаю плечі,
не випростаю рук своїх,
не випростаю дум? Громами б,
накликати на душу гріх,
і блиском перетнуть дамаскним
свої жалі, як ковилі,
жаління довгі, ніби жала!
Чи я діжду коли поліття
для зголоднілого бажання?
Як вибухнути, щоб горіть?
Як прохопитись чорнокриллям
під сонцем божевільно-білим?
Як бути? Як знебуть? Як жити?
ХІ. 1963

* * *

Який це час?
Невідомо — який це час.
Над головою —
світлий гар віражів
реактивних пілотів,
унизу —
розмахує прищербленою шаблюкою
іграшковий Микола Щорс.
Старий подагрик
із шрамованим навпіл носом
несе шахівницю,
загорнену, ніби фотопапір,
у чорну обгортку.
На сусідній лавці
примостився

скромний мистецтвознавець
і пильно вглядається
в червону обкладинку
щойно придбаного
Янніса Ріцоса.
Біля музею Леніна
тренуються піонери.
З досадою
кривиться кінооператор:
ніяк не впіймає ув об'єктив
півтори хвилини
їхньої натренованої радості.
А біля мене
сидить хлопчина,
вимережуючи в записничку
патріотичні вірші.
Він дуже серйозний,
він надзвичайно серйозний!
Атож — він складає оду
Рідній КПРС.
Втім, найбільше його цікавить
кінооператор:
от би написати тому на лобі
оптимістичного катрена!
Тільки треба думати про високе,
і хлопець задирає голову
туди, де на самім вершечку тополі
кряче ворона.

VII. 1965

* * *

Олексі Булизі
Цупких не роздереш обійм —
обложно став твій день недільний
і закурів, як дощ, як димний,
як вілглий смерк, як крик — добі.
Чоло холодне і голодне,
велике око, прямо в суть
націлені, перенесуть
тебе — до голої безодні,
а друзі руки вознесуть,

мов голосіння. Ніби спазма —
грудних розлук тремка пора.
Весніє світ, упавши плазом,
коли поетів косить рак
та біль, гіркіший за підозри,
чорніший за пролами ґрат.
Так заломитись — горлом гострим
так йти — до смертного одра
прирідненим. Аби смертельно,
голіруч грузнути в пільму.
Кому звірятимеш, кому —
смеркальний день і морок денний,
набряклий полисками тиш?
Єдина правда — засторога:
Від самоти — до німоти,
бо дальня до мети дорога.
Квадратний біль. Крутий округ
жалоби.
Прощавай же!
Поети, наче совість, мруть,
а білий світ — він тільки майже
і світ, і білий.
ІІІ. 1966

* * *

Йдуть три циганки розцяцьковані,
три грації і три покори,
вистукують по бруку кованими
підборами.
Вони ходили на село,
що ген у вибалку міліє,
на людську долю ворожили,
на те, що буде й що було.
А що було — великі напасті,
негоди, ночі без свічок,
і кожен день — ворожі напади,
а те що є? — про те мовчок.
А буде, люди, дивне-диво —
дадуть і хліба і до хліба
і сього року, і на той рік.

Їй-богу, вам не знати горя.
Здасте державі — і собі
що-небудь лишиться.
Он кукурудза на стеблі —
така, хоч вішайся.
Циганки вміють ворожити,
їм ланки не конать, не дніти
у полі, вміють так прожити —
без трудоднів.
Циганки щедрі на слова,
казати — ціпом не махати.
За красне слово — красну плату
чи збіжжям чи грішми давай.
Ідуть звеселені, підпилі,
мов веслами, правують співами
і співом держаться. Мабуть,
от тільки стихнуть — і впадуть.
А села навznak. Впали села,
а три циганки розвеселені
співають: буде, люде, в вас
і мамалига й кислий квас.
X. 1963

* * *

У Мар'їнці стоять кукурудзи.
На пні холонуть. На холоднім вітрі.
В нас хліба шмат. І молоко в півлітрі,
у господині на обід позичені.
Оце доб'єм просіку заступами
і скидаєм на купу штурпаки,
і — гайда! Подаруємо на пам'ять
колгоспові свій заступ, тормозки,
ще й облігації і трудодні — на пам'ять,
і ще на пам'ять — трирічні борги,
і хай добавлять чи нехай відбавлять —
не буде тут моєї і ноги.
Піду на шахту. Повезуть — поїду.
Хіба й за ґратами такі ж кукурудзи?
Бо тут собі і на штани не вигдаю,
в цім добровільнім допрі-барлозі.

XII. 1963

* * *

Тисячолітньому Києву
закортіло омолодитися.
Раптом Київ відчув готелі,
електрички, тролейбуси, поїзди,
міст Патона
і незграбні будинки Хрещатика.
Шершавий асфальт
Київ лизнув
своїм язиком язичницьким —
і схили Зеленого театру
почали проростати куніцями,
віверицями, буй-турами,
зареготала, розганяючи Дніпрові хвилі,
поганська Ярилова голова.

Київ астматичне закашлявся.
Протягами метро
електропоїзди задеренчали злякано,
бо кільканадцять шарів ґрунту,
білого од людських кісток,
кінських черепів,
сивого попелу ритуальних крад,
набрижилися, як шерсть
на шиї розгніваного бика.

Київ натужився і затих:
де його в бісовій мамі
підняти оце збіговисько
новобудов, проспектів, магістралей
і високі черева
нерозроджених земляків своїх?

А побила б тебе сила божа,
вилаявся язичницький Київ.

Але побачив зграйку піонерів
і, присоромлений, нахилив голову.

Сховався — і нічирк.

IV. 1965

* * *

Море —

чорна грудка печалі,

душа Мефістофеля

наодинці.

Терпне рояль

під пальчиками дівочими,

і в воду

падає з кручі земля.

Шерхлі трави

вологі пасажі ловлять,

і стогін стихії

туманом важким облягло.

*

Гусне вечір сурою корана,

і в яру струмка гортанний звук.

Стільки правди в горлі, стільки мук —

не переповісти і до рання.

*

Тоскний тріск у порожнім лісі,

і пташиний колючий свист.

Падолист.

Де ж метелику сісти?

1963

ВАРІАЦІЯ

Незграбно ворон кружеля,

незграбно кружеляють сосни,

і кружеляє безголоса

осіння крижана земля.

Промерзлий крик гаптує пні,

в пониззі — сніжні кучугури —

як грудка виснажених снів,

білясто-білих од зажури.

Тріпоче небо голубом

в кущистім лісовім надбрів'ї...

А шляхом шастали сузір'я,

і на вибоях ув обіймах
стенались, клацали очима
і гасли, і горіли днем,
чамріли од димів водневих
і навмання шугали в шир.
Шалений. Грозовий. Безокий.
Давились коміром вітри,
і світ Мойсеевим пророкам
світив купини на горі,
на чорній, вигорілій, згореній,
на спалій рані. Гоготів
просічним світлим коридором,
кажан на досвіток летів.
І кружеляв зболілий ліс,
торкався іклами кажанних
пожухлих крил. Він так бажав
сповити лет під жухле листя.
ІХ. 1964

ЗИМОВІ ДЕРЕВА

Згорнули руки — не викричатись
(як викричатись — без рук?).
Засніженим віттям витишитись
тополі і не беруться.
Спочили ясні, мов свічі,
холодом, як вогнем,
применшені і порідшалі
з грудневим недобрим днем.
Спочили до дна у роздумах,
наповнені, наче амфори,
піщаним повітрям морозним
української Африки.
З них кожна за розпач вища,
як герметична ніч,
цурупалком нервів свище
крізь праліси протиріч.
І лячно, немов антена
ловить радарною кроною
візерунчастий день,
гаптований криком вороновим,
гаптований дзвоном трамваїв,

гострим сміхом дітей
і круглим міліцейським бісером
на розі Хрещатика.
XII. 1964

* * *

Те, що було тобою, стало сном.
Вже й сон розтав, як крига в чорній хвилі.
Минулося! Нема мені дозвілля!
Пантрує обережно за ставком
бляшане листя. День крутоберегий
уклався спати, ніби шарий віл.
Кажі — прощай! Перемкнули черги
розлітанням! Добраніч, суходіл!

Минулося! Немає більших слів!
В душі, немов на пересохлім ставі,
вітрила, геть подерті поприспали...
Такого ти впокорення волів?

Перепочинь, немає більше снів!
І гайвороння геть заговорило
нерадісним шелепанням розкрилля
нерадісну покору куширів.
X. 1966

* * *

Утік з казарми, прослав шинельку відкинув ратиці,
І Зазираю в уральські хмари, неначе в святці
Така далека моя родина така далека
і що робити, коли стомила юга і спека?
і що робити, як так марудно у цьому світі?
У необжитім?
Хіба ненавидячи любити?
Хіба ненавидячи кохати?
Вар'ят — за брата?
Уральські гори, уральські сосни, край Кисегачу,
я межі вами — валунний камінь — лежу і трачусь
А шкода віку, і шкода щастя, і неба — шкода,

і дуже шкода тебе, прегорда чужа природо!

ІХ. 1969

ГАЙДАМАЦЬКЕ

Мій вороне, пророче мій, несамовито-синій вороне мій,
мій фіолетово-сухий, мій вижарений у віках,
у курних степах, по кураях, по рідних селах, по містах,
чужих містах — ти тах і кляк і однокрило ріс угору.

Мій ворон, крила розведи і не ціди крізь темінь літ
свій фосфорований вогонь — не залякаєш в сні цвинтарному:
хай я поранений — дарма. Впаду — та не кажи амініь.
Мені зарано ще амініь казати. Так, іще зарано мені.

Я з вітром вирвусь — і на степ. Я й непритомний утечу
межи очей, пожежі брів, осклілими глухими шкельцями.
Я вже на волі, раз почув, як в полі бродить круглий шурхіт
молочаїв, суріп і грициків і стежка геть до лісу стелеться.

Ти думаєш — уже піймав? Що, може, очі зав'язав,
геть голову забрив мою, у москалі віддав навіки-віків?
А я дремену й не верну і обмину і згадку й засідку.
Перехова мене байрак, допоки день як день не виткається.
А крикне пугач уночі — і хлопці виринуть спочилі,
і на Летичів подамось, перегородим шлях як греблею,
наскочить пан — то і жупан, і гаманець — кріпацький чинш —
все видерем, йому ж залишимо лиш грішну душу й слово тепле.

Тож, чорний вороне, замовч і головоньки не мороч,
бо так накрядеш — що аби уже й добрався б до товариша...
а десь самотній упаду, а вмру — ніхто й не стулить очі...
А то — ще й хворим підберуть — і на Сибір відправлять маршем.

1964—1965

* * *

Глухо сосни скриплять на світанні,
хмурі плеса озер віддалі.
Ніби спалахи світла на грані —
краєвиди моєї землі.

Сосон бронза й березові плями,
аж до обрію частокіл.
Промайнули верби похилені
і сховалися за горбами.
Сплять солдати, накрившись бушлатами,
перед досвітом сном знеможені,
снять обідами і дівчатами
і обличчям матері, може.
Україно, тебе вже не видно —
ні тополь твоїх, ні дубів.
За Михайлівським хутором, рідна,
я надовго тебе загубив.
Ти не вернеш уже, не вернеш,
ти втікаєш і груди рвеш.
Вітікаєш, неначе з вен,
ніби горлом і через...
Лиш напнутий осіннім вихором,
упокорений ліс утікає.
Ти ж, як свічка маленька, під вітром —
палахкочеш, мигтиш і згасаєш.
Прощавай, Україно, туго моя!
Розіп'ялись темні путі.
І сповитий димом, мов думою,
поїзд злякано стукотить.
VI. 1960

* * *

Висамітнів день. Висмоктали сили,
висотали біль.
Все тобі — чуже. Все тобі — немиле.
Все гірке тобі.
А немудре все! Хоч би дотягти,
та бодай — до краю.
Світ — уже не світ. Ти — уже не ти.
(Хто із вас — конає?)

Хочеш — задушись. Можеш — утечи
сам од себе.
Скільки не волай, скільки не кричи,
а — порожнє небо.

Хто б тебе почув? Хто б тебе схотів
зрозуміти?

Висохло перо. І мульткавий стіл
сльзьми — змитий.

VIII. 1966

* * *

Як нам порозумітись — душа в душу
і серце в серце? Тишею? Без слів?

Як нам порозуміти — без жалів,
без нарікань, без сліз?

Невже я мушу

сторч головою западати в прірву
у карооку? Западати так,
щоб знітитись і зникнути. Розтанути,
ввійти в єдиний звук, єдину віру,
в просторі очі, ніби в тятиву
ввійти стрімкою пружною стрілою.

І відчувати дикою бровою,
що тільки мить — і дивом задивлюсь,
і задимію димом. І вогнем
прорвуся. Ти ж, моя гірка покаро,
підійдеш, візьмеш головешку з жару,
і жально усміхнувшись, не збагнеш,
і що, й до чого.

X. 1962

* * *

Я марно вчив граматику кохання,
граматику гріховних губ твоїх,—
ти утікала і ховала сміх
межи зубів затиснений захланних.

Біліли стегна в хижих шелюгах.

Нескорена вовчиця зголодніла
по диких лозах шматувала тіло,
аж червонів багульник у ногах.

О покотьюло губ, і рук, і ніг,

о вовча хіть і острахи ягнятка!

Аж ось вона, аж ось вона — розплата,

аж ось він, шал, і ярий грім, і гріх!
І довгі гони видовжених тіл,
і витлілі на дим верхівки сосон,
і цей кошлатий, цей простоволосий,
глухий, гарячий, тьмянний суходіл!
Вовтузилася петрівчана ніч
відвільглий ранок припахав навозом.
Сузір'я бігли за Чумацьким возом,
а ми пливли в чумацькому човні.
VI. 1963

* * *

Удруге кульбаба в долині пророста,
шпориш удруге попри стежку пружиться,
і молодіє в жовтих пелюстках
прижухлий очерет.
Ще й горобці беруться
переспівати спокій і журу
і тишу ковилево-полинову.
Прокільчилося молодими врунами
осіннє поле — зеленіє знову.
Тебе ж нема. Була ти — і нема.
І вдруге не пройдеш новими травами:
на крайсвіті бродиш під вітрами,
під чорними вітрами чотирма.
VIII. 1963

* * *

Хрещатиком вечірнім під неоновим
блідавим світлом, у суху поземку
ти плинеш, таємнича незнайомко
із Блока — в вечір, ніби в синій сон.
Сповита мороком, загорнена у норку,
ти висвітлила темінь і дорогу,
мов лижниця, що донесла з Говерли
тривожний запах снігу і зірок.
Чужа розмова, юрбам і рекламам,
поміж сирен, гудків автомобілів
несеш крізь гамір вулиць і проспектів

свою солону і гірку красу.
Так спроквола у мерехтливий вечір,
в хлипкій пільмі нічного снігопаду,
охрипне сніг у тебе під ногами
під владним деспотичним каблуком.
І перед диктатурою краси
відступляться потворні диктатури,
одну-єдину і високу владу
утверджуєш ти образом своїм.
Ти словом і мовчанкою — караєш,
байдужістю холодною — караєш,
ти спокоєм і кроками — караєш,
морозом — теж, і віхолою — теж.
Але неправота твоя — красива,
твої покари — горді і красиві,
Хрещатик сивий, Київ теж — красиві,
бо ти в цей світ державити прийшла.
П. 1964

* * *

З обличчям першокласниці-школярки,
що перед цілим світом завинила
дитинячою чистотою зору
і немічністю власної цноти —
такою, щойно вийшовши з трамваю,
ти гамірну проходиш автостраду,
спустивши долу очі наполохані
і несучи торбинку, як портфель.
Двійним, трійним рятована видінням,
по корою рятуєш од лиха,
ти знаєш: шлях існує для дорослих,
а для дітей — вузенький пішохід.
Двоїться гуркіт і бордюр двоїться,
і ця відчута раптом кривоокість
тобі віщує ночі неспокійні,
(ти звістки ждеш в важкім передчутті)
і перший поклик долі озоветься
таким жалінням довгим, що намарне
себе переконати: все, як треба,
і все, як у дорослих, буде в нас.

І добрістю рятована й терпінням,
збагнеш нарешті: доля милосердна
до того, хто через подвійну раму
на неї подивляє тайкома.

IV. 1966

* * *

Гарноброва, пожежностанна,
снами вимріяна і трачена,
зголоднілим поглядом спалена,
непокірна, нічна і лячна.
Як твоє розпросторилось тіло!
Як прозріло мені в імлі!
Десь на всій на великій землі —
тільки й того: довічне диво
твого голосу, губ, очей,
губ твоїх голубливе гудиння.
В небі місяць стоїть, як шельвах,
стереже нам святешні будні.
Криво усмішка гасне десь,
сновигаючи, як сновида.
Вже заходить на ранок в день,
в заціловане підборіддя,
в хаос ліній твоїх німих,
ув осліплений сполох пальців.
Хлюпостаємося у щасті,
загубивши годинам лік.
П'єм як з корця. Ненатла ніч
проминає зачадним щемом,
лиш не щезни — благаю. Ще нам
сон-трава зацвіте в вікні.

VII. 1964

* * *

В.П.

І не те, щоб жити — більше:
споконвіку б — без розлуки.
До віків і після віку —
це — любов. Оце — вона!

І не те, щоб знову — "з Богом!"
І не те, щоб — "чорту в зуби!"
Ні. Не те. А тихо-тихо:
ані пестошів, ні ласк.

Тільки б так: вона — як щогла,
в ріст Великої Дзвіниці
(велич гнітиться доземно,
ниць сягає до небес).

Не дзвонар ти. І не Шедель,
а відвідувач, закоха-
ний. Не говори — по вуха:
геть поверх людських голів...

Це — любов. Вона, як жінка
крутостегна. Це — початок
твій. Це вечір. Смерк ласкавий.
Це перерва, як прорив.

І не те, щоб більше — (жити б!)
І не те, щоб жити — (більше!)

... до віків і після віку —
перемрієш — тільки й того.
18. VIII. 1965

ПІСЕНЬКА ДЛЯ В.

На нашій молодій воді
тепер ані човна.
Чадіють пасма молоді —
то баряться весна.
Ще герметичний стогін верб
не влився в жили віт,
а вже пожовклий стовбур стерп,
глухий, як динаміт.
Як закорковане вино,
беріз шумує сік,
він чує небо, ніби дно,
а землю — гирлом рік.

Іще на ранньому лужку
не кільчиться моріг
(був виплів стежечку витку,
а душ — не поберіг
рахманно пагорбами ріль
води — рахманно — вис
малий метелик, наче біль
малий на крилах ніс —
рахманно — пагорбами ріль
він ріс і даленів...
Під ятаган татарських зіль
сумний наш човен плив
і — переспраглий носорог —
біг місяць молодий.
Він плеса бив — торох-торох!
аби добуть води).

На чорній молодій воді —
ані тобі човна.

Лиш миче пасмуги руді
задумана весна.

III. 1968

ПРОВОДИ

Зима, і сніг, і соловей
співає — підпадьом,
благаю — геть з-перед очей:
реве аеродром.
Вже, збожеволілий циклоп, —
кліпає літак
і — цілить в лоб, і — цілить в лоб.
Га, так його перетак!
Раптово крила відросли —
і вже. І немає крил,
і тільки гурмом басалиг
шаліє суходіл.
Га, так і так! І так і так,
і так його перетак!
В долоні падає літак,
маленький гарячий птах.

Розлукозустріче і не-
пусти і зупини,

і вже навіки поверни —
бодай мене — мені!

1969

* * *

Не відповідаєш? Мовчиш? Заціпило?

Не можеш вибачити? Клянеш?

Не можеш вивіритись розлуці?

Серцю — довіритися?

Мовчиш, як покинена вагітна?

Мовчиш, як бомба? Мовчиш?

Думаєш — од чекання розтрісну?

Думаєш — збожеволію?

Надаремне, любов моя.

Надаремне, тюрмо моя.

Надаремне все, зненавидо.

Надаремне, кохана.

Я тебе не сльозою — ждатиму.

Я тебе кулаками — ждатиму.

Кулаками — у глупу поніч,

кулаками — в подушку.

Не пиши. Не відповідай.

Проклинаю. Цілую. Мовчки.

Задушився чеканням — мовчки.

Кулаками — в подушку.

IV. 1964

* * *

Скорбний хорал за стіною:

діти розплакались.

За вікном ластівки

точать вечора ультрамарин,

поспішаючи, поки дощ

землю не змочить.

Темні фіранки на вікнах,

мов крила благої темряви,

спущено. По кутках
принишло чекання.
Ти, мабуть, прийшла з роботи,
вечеряєш нашвидку,
кудись поспішаєш в гості?
До мене приходь.
Я ждатиму.
Тільки приходь.
ІХ. 1959

* * *

Вона заслухана у себе,
їй чути порухи дитини,
а хиже сонце ополудне
і небо жити не дають.

Розважно пляжників минає
і попід верби крайбережні
вона спускається в долину,
де тінь і легіт і трава.

Там, горілиць упавши долу,
вона відчує, як тріпоче
земля — вимогливо і ніжно —
заслухана у височінь.
Ти чуєш тріск в високих зорях?
їм треба поміняти кола:
в свічаді світної любові
нова вже родиться зоря,
коли ти, губи закусивши,
відчуєш, як земля натужно
тебе обляже, бо тобою
ридає з радістю в очах.
VIII. 1966

* * *

Самота самоти.
Вузол тиші.
Вікно.

Коридорний
крок на гострих підборах
(як капає синьо із стріх!).
Чорнобривий!
Засмучений!
Сніг!
Це нічого, що хворість?
Це нічого, що прорість
росте непомітно, як гріх?
Снігу! Мов же!
(казав Вінграновський — ословся!)
Самота самоти.
Вузол тиші.
На гострім столі
тільки ніжка одна
(стіл — круг тебе: крути гула-гупа!)
Не тримайся стола.
Не тримайся землі.
Самота — провеснянка.
І вітер бурульки похрупує.
Хмари чисті, як гуси,
бредуть калюжами чорнявими.
Попливли! Попливли!
Їм нічого — як з гуски вода.
Може бути, що й так.
Може й так.
Може, хмари полишать прогалини.
(А як ні — не біда.
Лишать? — так.
Лишать? — так.
Білі плями на чорній калюжі?
О, так.)
Самота самоти.
В берег — крига. І сонце високе.
Чорно-біла весна
між крижин, рябуватих охвиль...
Чорнобривий
засмучений
біль
сиву голову з яру вистромлює,
повесіння вимолює

в сотні білих збайдужених більм.

III. 1965

* * *

Бідне серце!

Як воно дико б'ється

на останньому перегоні

між Ясинуватою і Донецьком!

Як воно перераховує оглухлі стики!

А коли побачиш трамвай,

цього пустограку — хлопчиська,

що проноситься

між "Передачею" і "Главснабом"

(пригадаєш болітце попід мостом,

де в воді — жовтувата зелень,

там ти бачив колись

п'яного біля насипу,

веселого п'яного,

що спав, захопивши в обійми сітку

із півлітрою, хлібом і оселедцем),

то видасться:

ти нікуди звідси й не виїздив.

Тут твої двадцять літ,

тут розсвітання,

перші вищербі,

гіркота,

перші втечі...

Пригадуєш маторженики?

І борщі з лободою?

Кукурудзяне поле матері

з квасолею й картоплями?

Культпоходи по колоски,

хованки від об'їздчиків?

Деремося на терикон

з відрами і мішками.

"Як вона поливала?" —

регочемо, з'їжджаючи на мішках.

О, спогади чорномазі!

З каучуковим футболом

і чебрецевою самотою

на динамітному полі!

Гой, як прибралися знані схили,
приготувавшись до зустрічі з тобою:
тебе вже помітили,
стежать, не признаються.

Чуєш, як болить тобі в грудях
вісімнадцятирічний Василь?
Як йому зручно тут,
на забутій стежині.
Як йому ніяково
перед тридцятирічним,
як тридцятирічний
журиється перед ним!
Вглядайся,
вслухайся
в радощі скам'янілі,
в припорошену печаль,
екскаваторами прориту,
реставрувай своїх тривоги
путилівську стежку:
згірклі губи коханої,
підтряхлу стежку,
вигнівлену любов...
"Кроки криво від стежки проклались.
Прокляла. Заридала. Пішла.
В ліс пірнула — й одразу склякла,
обхопивши стовбура.
— Не жалій мене, ой, не жалій!
— Не за жалість, за добрість — цілую.
(Ніби в жабра, пожадно хапаю
повітря — руками).
Слово стало у горлі, як грудка.
Не сьорбнути зелених голок.
Не напитися. Не наколотися:
Сколотилося в серці.
Гірко пахне ялицею в грудях.
Так, напевно, миш'як — по губах.
Стовбур вгвинчувавсь, ніби шуруб,
у промерзлу безодню.

Пам'ятаєш — упав? Пам'ятаєш?
Блисли в місяці лікті мої.
Ти казала — ступні, як провалля.
Голова моя, голова...
Заривались вітри по ярах.
Вдарило. Спорошило очі.
Як вітряк, я руками повітря хапав.
Паморочилось".

А те, що було тобою,
за чорним яром сплигло,
а те, що було тобою,
сповзає в безодню.

Перестрибни через провалля,
допоки ще не старий,
і впадеш у своє дитинство:
просто навзнак — пахка трава.
Упади в своє дитинство,
в себе, випалого, впади.
Де ти, доле моя пречиста?
Антрацитом горять, антрацитом горять
позосталі заплави води.

... Все тут виросло і змінилось:
і до свят вибілений вокзал,
і носій у синьому фартушку,
(як виблискує його медальйон на грудях!),
і нове приміщення КДБ,
і знайома буфетниця,
у якої знайдеться донецьке пиво,
і вичовганий жданням
перон пристанційний,
і залізнична лазня,
і вічно поновлюваний асфальт автостради,
і завше переповнений автобус від селища,
і вишки геологів,
що риють, риють, дошуковуються скарбів,
і шахтарська їдальня,
і барачні будиночки,
і розгасла дорога по вулиці...

і рахуєш кроки
із заплющеними очима:
перша хата,
друга,
третья...
Глянув — біля крана мама стоїть
з низько пов'язаною хустиною,
на ній — кофта із дрібненькими квіточками,
на ній — чорна спідниця,
і вся вона просмагла
від гару, вишневого сонця й розлуки,
журно всміхається витепленими очима.
Але поїзд
тільки-но притишив свій хід,
поїзд м'яко осідає на гальмах.
І шпичастий вокзальний шпиль
защемів — не дихнути.

* * *

Сьогодні — неділя,
і раз на тиждень
можна признатись собі,
що набридли дисертаційні розділи,
набридли однаково добрі книги,
набрид розфасований на одеській фабриці
цейлонський чай.

Раз на тиждень
можна бути одвертим
і промовити:
цілоденні клопоти
сидять тобі в печінках.

Раз на тиждень
приємно піти до лісу,
де на круглих галявах біліє сніг.

Раз на тиждень
хорошо бутись в колі старого лісівника,
що, вивчаючи жерделі,

знає Персію, Малу Азію
і старезну, як світ, грушанку.

(Раз на тиждень
приємно побути поруч
майже незнаній дівчини,
яку ти любиш по-особливому:
чим далі від неї,
тим більше любиш,
коли ти й не думаєш
про фізичну із нею близькість,
але потерпаєш,
що вона дізнається про таку любов
і розсердиться).

Хороше, блукаючи добрим гуртом,
березовий пити сік,
милуватись криваво-червоною
жальною свидиною
і злегка роздумувати
про схожість свидини і кохання.

Хороше розуміти плин часу,
який ніби полишається обік нас
(— тобі — скільки?
— а тобі хіба не байдуже?
раз без спогадів, то й без літ).
Матріархальна грушанка,
зеленіючи прикорінням дерев,
брижить думи,
розпросторені на десятки тисяч літ:
одна — далеко позаду,
а друга — щойно народжує тебе,
так що між грушанкою
і цією проглядуваною думкою
ти існуєш, ніби в коробці,
яка не затискає тебе,
а гречно подовжується на тебе...
Крім того:
як виспівують горобці!
Як тонкоголосять горихвістки!

Ш. 1965

* * *

Друзі на тебе чекають?
То нічого.
Коли вміє чекати — той друг.
А втім, не буду і я свинею:
от тільки доголю праву щоку
(електробритва "Дніпро" нікуди
не годиться,
треба купити безпечну:
дешево й гарно),
тільки доголю —
і на трамвай.
Таки добре
хоч час від часу
звільнюватись від друзів.
Саме так:
лишився один,
увімкнув радіоприймач,
підставив люстерко
і сам себе переглядаєш,
як старий поетичний збірник.
Без друзів — добре.
А втім —
застібаємо комірць
(так, сорочко?),
дістаємо капелюх
(добрий день, самотнику!),
тепер пальто
(не сердься на мене:
тобі сумно, коли одне —
і тільки тремпель,
як музейна кістка викопної тварини —
з нього злецький сусід! —
я знаю, але не сердься на мене:
я ж поки що не цілком
звільнився від родимих плям
капіталізму,
щоб із почуття максимальної доброти

ніколи не скидати із себе).
Я тебе розумію.
Але не сердься:
бути абсолютно справедливим —
небезпечно:
можна поламати власний хребет.
Беремо ключ
(тобі добре, дурню:
на весь твій вік —
однісінька шпара),
і — гайда.
Трохи спізнююсь — не біда.
Затримався — і не треба
лякатись.
Усе гаразд.
Буде все — якнайкраще.
Друзі знають,
що ти їм друг,
нехай ти й великий-великий грішник.
Тебе прийматимуть і такого.
І такого — прийматимуть.
Бо хіба ж ти, знаючи кожного з них,
не відпускаєш, як Господь Бог,
гріхи кожного,
коли бачиш,
як посміхнувся суворий рот,
як начищені туфлі
у неохайного вчителя етики,
як лагідно розмовляє вчорашній христопродавець,
як, перепивши, п'яниця добре стоїть на ногах
ховаючи обличчя в розкриті "Правду".
Як людина, що проживає пенсію
за єдиний мозоль на вказівному пальці,
ходить сьогодні з перев'язаною рукою,
(а маленький біль від абсцесу
повернув лицем до людей
вчорашнього ката),
(тобто: хто бачив оце обличчя?
Він його замикав так само,
як тюремний сторож замикає на кілька замків
ув'язненого),

як учорашній міліціонер
марно шукає в своїй робочій спецівці
свисток,
а не знаходячи —
осміхається.
Як начальник електро-механічного цеху
упевнено підраховує,
на скільки процентів
виконає виробничий план 1969 року,
як жінка, поневажена якимось альфонсом,
гордо випинає важкий живіт.
Це так добре,
так приємно бачити
задуману в собі
стишену дівчинку,
маленьку дочку асенізатора
(у неї коротша ліва ніжка,
і вона бере уроки фортепіанної гри),
як вона висвітлюється власною мрією,
мов весняна калюжка
під високим небом 17 березня 1965 року.

Але ж... кондукторе,
зупиніть, будь ласка, свій шарабан:
я проїхав зупинку!
ІІІ. 1965

* * *

Бредуть берези, по коліна в небі,
в баюрах по коліна. І навкруг —
весняна твань. Болото — аж гримить,
а сонця сплах — опукою на релях.
О стома провесни і довгих сподівань,
і вікових невдач, твоїх, убогих,
і — вікових невдач. Твоїх. Убогих.
і — вікових невдач.
Спасибі, можна виходити серце
і можна все забути. До чобіт
такого начіпляється болота —
усе забудеш.

Далека подорож — немов на край землі.
Чи навпаки: ти — по краю остався.
Остався по краю. Один — остався.
Остався — по краю.
Бредуть берези, калюжі, сонця —
і в покотьолі провесни шаленім
ти — з себе скалок. Вискалки твої —
мов зайчики у чорнім вируванні.
І де ти є? І де ти тільки є?
Отут, у твані звільненого світу?
Чи там — ізвідки йдеш? Чи там, ізвідки
тобі немає більше вороття?
IV. 1966

* * *

Не співатиму. Казатиму. Отак:
жінка шмаття випрала. На жердці
пришпилила. Біля ніг собачка
лащиться. Вимахує хвостом,
іклами всміхаючись до сонця.

Спогади, що навмання блукають,
випірнуть із пам'яті. Напнеться
спокій твій, мов сукня на дорідних
грудях молодих. А ти мовчи.
Шепочи, поки пливуть слова,
і мовчи, коли на серці тихне.

Не співатиму. Казатиму. Тепер
вистоялось. Вивітрилось. Уперше
ні печалі. Ні благоговіння.
На півсвіту — безберегий день.

Гамірний прогуркотить візок.
У прориви хмар ввірветься небо,
і доносить сонце громохке
вічності високу нетактовність.

Обраділий, мовчки влию в шклянку
з другом недопитої горілки

і дивитимусь, як час минає
галасливим гицеля візком.

Не співатиму. Слова шовкові
набігають на уста. Лоскочуть,
а тобі — вікно. І гамір вулиць.
Неспокійна самота — тобі.

(... ти кажи собі. Потиху шепочи:
не добрати з уст ясного глузду,
загубилась тиша. Без цілунків
ні на крок. Не бачиш? — беручкий
вітер розкриває п'яні вікна.
І гаразд. І добре. І люблю).
Ш. 1964

* * *

Тут ніби зроду сонця не було.
Аж потім раптом бризнуло: збілів
бузок розквітлий, сосни бронзотілі
пірнули в крони, засьорбнувши день,
аж верески збігають в перевілглу
долину, де замріяні жаби.

Тут час не йде. Тут вивіряє дуб
по вічності свої старечі роки,
і корчаться зсудомлені граби,
і горобини лагідно пірнають,
мов риби, тягнуть голови в глибінь
і обдивляють видом ластовинним
правічний світ і вік правічний свій.

Тут поживи — і видасться тобі,
що й досі Україна солов'їна,
і промайне за крутоярем Мавка,
до вівериці руки простягне,
і звук сопілки лине з-над узгір'я:
от-от сюди нахопиться Лукаш.

Тут ліс — як вічність. Бережи його

від свого непотребства, марновір'я,
від власної пустої глупоти...
Тут кожен клен тримає на долоні
легкого, ніби пісня, солов'я.

Лиши себе за брамою і йди
відкритим і лунким, неначе пустка,
дивись і слухай, пахощі вбирай,
і доторкайся злякано руками
до кожної стеблиночки.

Отут
ти вибродиш, немов діжа на хмелі,
ти вибродиш на співі, на джмелях,
котрі вбирають в себе сонця жеврість,
що витіли на дні, але й живуть
тим днем, законам віку не підвладним,
немов дарами, тратами живуть.

Ходи сюди і научайся мовчки,
по-людськи жити. Мусять дерева
навчати доброти, як самодару.
Казати, коли мовиться. Мовчати,
коли мовчиться. І всміхатись вік —
щоб так — усміхненим —
і смерть зустріти.

V. 1964

МЕДИТАЦІЯ

Подвоєний, потроєний, посотий,
ти меншаєш. Ти глибшаєш — і глухнеш.
Тож — не спіши. Бо всьому прийде час
(спрагніле ще ж росте твоє коріння?)

Вік без упину лине. Еге-гей!
В дорозі — руки і в дорозі — ноги,
в дорозі — розум і чуття твої,
і з ними, як безплатний пасажир,
скажімо, зайцем, — серце, невситиме
до вічних мандрів.
Линьмо, корабелю!

Бажання приторговують тебе
по часточці. Ти губишся між світу,
що оповив дитинячість твою,
сільський поріг, бабусині дарунки
і матерні шершаві трудовні.

Маленька грудочка, ти йдеш в бездоння.
Твій світ із мідних вихопився сурм
(а кожен час — як золота обручка,
а роки — золоті трембітарі).

І ліс, і див збігаються на звук.

Полишений у деревах, у тінях,
у скалках сонячних людських очей,
від ранніх трап, від мерехту зірок
ти повертаєшся лицем до себе.

Як незбагненно серце вироста!

Хай очі п'ють — співають. Вуха — чують
і вичувають. Запахи — п'янять
і вибирають; сонце рине в душу,
безобрійний витворюючи світ!

І вже, загублений межі зірок,
проміж страждань ти звеселяєш смуту,
проміж печалей — радість бадьориш
(і вивіряєш спогадом майбутнє?)

О, скільки сподівань в душі гніздиться!
О, скільки в грудях золотих джмелів!
Тож не спіши: іще цвістимуть скроні —
і заплітатиметься юний крок.

VI. 1964

Третій розділ

РАННІ ПОЕЗІЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ

Нехай горить трава по осені,
хай чорні димляться поля,

та тільки ж та палітра просині,
і обрій той, і та земля.
Холодним полум'ям займається
повітря мрійне, як вода.
Не надаремне серце мається,
коли завирувала даль.
Не марне дзвону вечоровому
вторує вороновий крик.
Скорись дорозі уготованій,
хоч і коритися не звик.
Але живий живому тішитися,
живий не думає про смерть.
По ярій вечора доріжці
йде місяця остання чверть.
Хай світ насів тобі на горло,
проклятим Марком бродить ніч —
високі тіні, мрії, пориви
мережать зорі у вікні.
То ж хай горить трава по осені,
хай чорні димляться поля —
але ще буде в ранках росяних
журитись благісна земля.
1960

НАТУРЩИК

Він у розпачі.
Він не може в собі затриматись.
Він, мов свічечка, по сльозі
гріє скульптора серце.
З нього висотують жили.
Його оголюють,
і не подітись від очей зненависних,
і п'ятий не знайти куток.
О таїнство
народження й сконання!
Ці пружні пальці,
що взяли його
поперек горла:
передайся ввесь
в чужі холодні

зсатанілі очі.
Піддатливий, мов глина,
не знайде,
за що вхопитись.
Терпне мертве тіло,
і вже, мембрановий,
натурщик остигає
на гострій, ніби шпиль,
колючій ноті.
VI. 1963

МАЗ

Чотиригранний і негабаритний,
у шиї тріскає хребетний стовп,
аршина не ковтнеш: у плечі втоптана
шоломом голова — по підборіддя.

Шаріють фари дико од натуги,
оглухла ніч у реві степовім,
а він, бугай, несе між рогів грім
і від жадання товпиться і пухне.

Задзеленчав загрузлий в землю шлях,
гільйотинований, підгарля піднімає
натужний обрій. Аж земля палає,
аж топиться розплатана земля.
V. 1964

* * *

Вона хилиталася цілий день.
Упокорилась вітрові.
Упокорилась дощеві.
Упокорилась сонцеві.
І всі манили її,
кликали за собою,
а вона угору росла,
біла рожа.

Ранні роси ту рожу зрошують.

Ранні діти її дитинять
і долоні її долонять
і пригублюють губи.

А тоді, коли день проходить,
а тоді, коли ніч минає,
коли знову світає день —
все іде по-старому:
діти дитинять її,
губи — пригублюють,
ярна зірка робить її
нічницею.

А вона
угору росте.
VIII. 1964

* * *

Небо. Кручі. Провалля. Вода.
Сонце. Чайки. Високі хвилі
поглинає загусла даль.
Ми — рибалки спочилі.
Шебершать однокрилі сосни.
Морок лагідно землю обліг,
як джерельця, струміли коси,
поміж пальців окляклих моїх.
Гострі плечі. Червоно-чорна
ковдра вечора на ногах.
Пароплав заніміло прочохкав,
в баранці загортаючи гамір.
Потім — Господи, не доведи! —
небокром закушпелило виблей,
видавалось: росли з води
лячні ноги, як білі риби.
Зорі пахли живицею. Ніч
пахла водорістю, і в проруб
з жальним свистом спускались вогні,
до світіння розжаривши вохру.
Морс, наче ведмідь в барлозі,
ще не маючи спокою,

губить колений глицею зір,
доброзичливий рокіт.
Темінь всмоктували гаї,
прохолоду хлипку ковтали.
О твої солов'ї!
О любов'ю воложені губи!
І човнами слова
непорочні
між нас
пропливали.
VII. 1962

* **

Теля загубило кожух —
червонясто-рудаво-білий.
Воно вирвалося, залишивши його
на зеленій траві.

Поспішало на світ? Чекало?
Не діждалося? Утекло?
Черевички на босу ногу,
чавкає в черевичках.

Що телятко без кунтуша —
то й дивують усі. Червоні
очі кругляться між повіками,
мов на рожні.
V. 1964

* * *

Дні стали сторч. І рік — — мов чорний бір
простер у хмари голову колючу.
Він над минулим дибиться, як круча,
і шлях заслав — майбутньому всупір.

Мій ангеле, страждання проводир,
знеси мене над хвилю ту летючу,
нехай востаннє спогадом омучу
свій зір. І з кручі — прямо в водовир

потомних літ. Хай вік схолов, мов лід —
ще довгий встид подовжить хвилю лету,
нема кінця суворому поету,
немає краю. Ні віків, ні літ,

ні миті вже не вистане — рушаю —
і перебіжне обрій озираю.

X. 1965

ПІСНЯ КОНФЕДЕРАТІВ

Не гайте часу, друзі,
чи ж випити чортма?
День на вечірнім прюзі
зависнув жартома.
Вологою гіркою
сполощем кришталі,
поки махне рукою
байдужий машталір.
Скінчилися мандри. Досить.
Вмирають — тільки раз.
Хай друга друг припросить
гасити власний сказ.
Нехай горілка ллється —
розлиймо по чарках.
Підпилий засміється —
злякає костомах.
А вже як жить доволі —
натхненно вийде час,
хай перестріне в полі
той друг, що не про нас.
Зустріне по дорозі —
і чарку на ралець,
надію май у Бозі,
та в вірний вір свинець.
Скінчилось! Вийшло! Доста
сказати б, достомать,
а вже, підпивши, просто
і чорта обламать.
Не гайте часу, друзі,
чи ж випити чортма?

День на вечірнім прюзі
зависнув жартома.
1964

НА ХВИЛЯХ

Ти все зрозумів. А зараз,
як сонце додолу сіда,
в тумані, неначе в угарі,
змаячена, плаче вода.
Бузковий прив'ялий вечір
на голих вітах завис.
І вже недалеко до втечі,
до зради, до спліну, до сліз.
Ти все зрозумів, а зараз
зневіра на душу лягла:
недаром хвиля, недаром
обидва колише весла.
Увіруй — минуло кохання.
Його ти десь загубив.
Бо той, хто зазнав вагання,
ніколи в житті не любив.
Недаром, недаром, недаром
твій човен міжхвилля гойда,
в тумані, неначе в угарі,
змаячена, плаче вода.
1962

* * *

В бетонованих каналах міста
стікають вогні, усмішки і розмови.
Глухо хлюпає в береги
день —
горішній,
незайманий,
многогрішний.
А ти самотою бредеш
містом. Зажди-но, товаришу! —
з гальмів автомобіль рветься.
А день гуркотить,

гуркотить над поверхами.

I — сміється.

1958

* * *

Мовчазно,

як дивиться на себе стіл.

Сумовиті

опали сутінки.

Пройшли подвір'ям

і стали

перед твоїм вікном.

— Твій день — закінчився?

А ти — закінчив свій день?

А ти — не спечалений,

що, як плавець,— поміж

далекими берегами?

Що довга-предовга ніч

пролягає попереду

і шамотить,

шамотить хвилями,

шамотить?

1964

* * *

Несамовито-синій вороновий

розкрилений косопис напівкільний —

душі твоєї витлілі крушини —

з кального сонця приспадає тихо

і важко стрягне в молоду траву.

Немов кавалки згорненого болю —

з морозного травневого полудня

падуть на діл, яріший божевілля,

яріший за хмільний, за тьмяний сказ.

Дзьобами — об корчі. Дзьобами — об,

дзьобами — об покорену планету,

об ластів'яче об яйце — дзьобами

і Україну вечорову — об

Вернадського, 53! Ковчежс!

Ти збоку, збоку, збоку — — і не в крені?

Вже поточилась далеч, геть зарюмсана.

І тільки він не точиться. Ковчег.

1964

* * *

Летять літа. Як голуби — летять.

Лиш падає на скроні біле пір'я

і квітне в небі золоте сузір'я

над частоколом молодих розп'ять.

І старієш, і вижидаєш вік,

що пробіжить і спиниться в долині,

де являться тобі в ясновидінні

віконниці дубові шальові...

Метляння рук, і подумів, і снів

заступить скрип іржавого завіса.

Ні партії, ні Бога, ані біса,—

ані нікого. Тільки рештка днів,

як капотіння вічності об стелю,

просвітять, мов рентген, твоє життя,

і, роздосадуваний, вороття

чекатимеш на призабуту землю.

VII. 1966

* * *

Ходімо, друже мій, дивачний хлопчику,
ходімо вдаль.

Удвох шукатимем, чого нам хочеться,
ану ж, гайда!

Ходімо, розпачу мій підосінений,
в високу рань.

Зігрієм зором чужі простори,
незнаний край.

Ходімо, голубе, серцям довірившись,
о добра путь.

Коли проводять нас поранні пристрасті,

вони — ведуть.

Ходімо, шале мій, довір'я мірється

не по роках.

Шукаймо щастячка, зрадливий хлопчику,

де битий шлях.

1957

* * *

Навкруг землі мої кружляли мрії,

і в серце хлюпав хвилями Дніпро.

Планета вся — один Чумацький шлях

зорить у ніч тривожними очима.

А корабель пливе в безмежжя синє,

достиглі зорі крабами вп'ялись

у чорний крєп скуйовдженого неба:

його земні вигойдують вітри.

Мій краю! Ти спливаєш піді мною

мелодією пісні, що з дитинства

з грудей моїх до неба проростала,

тужавіла і пружилась, мов колос,

манила мрійно в голубі світи.

І рідний край, затиснений в півкулі

географічних карт, розправив плечі,

загравши смарагдовими садами

і шахівницею злотавих піль.

Зігнувся день, мов золота підкова,

і дужий хтось копитами ударив —

аж іскри в ніч! Земля ж, неначе мати,

всі очі видивить за ним услід.

1962

* * *

Шаблюкою воронованою,

виплеканою вогнем,

Україна тягнулась кронами

до неба.

Ген татарські горять вогні,

голі стріли в обличчя мечуть.

На Богдановому коні —
предтеча.

Голомозого турка брат,
не потурчений і в неволі,
він гасав в шелюгах Дніпра,
в дикім полі.

Що не лях — басурман, що не
татарва стетеріла — — всяка
козака конем не мине
харцизяка.

А наїде феска яка,
а наскочить синя кіраса —
полонитимуть харпака
смертним прасом.

Вже тут, голубе, не лови
гав: умить отакої гави
запізнаєш, що геть твій вік
чисто збавить.

Шию витягне з плеч. Із піхв
рубцювату вийме домаху —
раз ударить і вдруге б міг,
дав маху.

І не турок, а степовик,
як буй-тур степовий невкоськаний,
вже під зашморгом ронить сміх
безголосий.

1964

БЕЗ ПРИСВЯТИ

Живеш і жий. Бий закаблуками,
Смакуй коктейлі з соломин,
Клади у порох закарлюками
Повзучий слід свій, друже мій.

Тобі не ходить коло ширості.
То вже не стрінемось. Даруй.
Коли кортить на вужа вирости —
То вигинайся і плазуї.

Я не скажу: літять чи в'юнїтїсь.
(до твого черева — ще б крил!).
Винишпоруй, аби збагнути
Забрезклу мудрість мімікрїї.

Всі плазуни одвіку мудрі.
Та вмїло балансуї. Дивїсь:
Відступлять ненароком хвіст...
А без хвоста твоїї натурї
Негоже житиметься.
1962

* * *

Закосичила, заспївала,
Мов засїяла піснею шлях...
І лебїдкою в небї плавала,
Поки впала в моїх полях.

Впала грудкою туги. Крильцями
Обхопила серце сполохане,
І чаїно — печально кликала
Горлечком пересохлим.

Я несу тобі воду в пригорщі:
Буде хоч закропитїсь?
Пити! — чується.— Пити! —
Спрагло пісня кїгиче.
1963

* * *

Тепла утома спада —
На губи, на очі, на плечі...
Стишений вечір
Уже до води нахиливсь...

Подивись —
День вклоняється людям надвечір,
І городом, по стежці,
Вже відходить, як гість.
1957

НА ГРАНІ

Лягають тіні синім полум'ям
Де осені спижеве маєво...
І важко річка, літом повнена,
Спливає гаєм.

Холоне вітер серед віт дерев,
Котрі дощем тернистим зрошені...
Нехай вас чорт, печалі, забере,
Чом причаїлися непрошні!?

Нехай не тоне дум кошлатий дим!
Лови в туманів променистий біль,
Докіль забудеш хлипання біди,
Як забувають рідний хліб і сіль.

Хай тіні полум'ям лягають в синяві,
Нехай спижева осінь зринула —
Не мовкни. Борсайся в холодній піняві:
Ми не перейдемо! Не переминемо!
1960

* * *

О болі радісні непізнаних бажань,
Тривожний крові шал і перші поривання,
Коли багрить чоло бадьора рань
Знання й незнання.

Ти весь — — немов струна. І мариться — — повік
Оберігатимеш бентежно-юні тони...
Тобі ще не прозначені кордони
Крутого горя і крутих утіх.

І ти, самої молодості син,
Спіши омитися у хвилі нетривалій,
Допоки не зречешся цих хвилин
В одній — — зухвалій!
1960

ОЗЕРО КИСЕГАЧ

Сурмлять прощання дальні журавлі,
на пізніх ватрах догоряє осінь,
і обрію зеленувата просинь,
мов кораблі, гойда гірські шпилі.

Тривожить вітер віти чорних сосон,
колише біля пристані човни,
берез хвилює неспокійні сни,
ворушить хмар улежані покоси.

І місячна доріжка ув імлі
лягла сріблястим спалахом на хвилі.
Окрилля хвиль — неначе гуси білі!
проблисне і розтане віддалі.

Та зорі, як медузи, брижуть воду:
в'юнкі маленькі рибки золоті
хлюпочуться в холодній самоті.
Пантрує місяць їх цнотливу вроду.

Прощай, Урале, радісна покаро!
Натужно хвилі в берег б'ють і б'ють,
немов прощальні поцілунки шлють,
лиш чути серця трепетні удари.

Хай відсурмили дальні журавлі,
хай сурми вранці виграють тривогу,—
та хороше на цій землі, їй-богу,
тривожно й хороше на цій землі.
XI. 1961

КОЛЬОРОВИЙ ОБРАЗОК

Негр у червоному.
У жовтій сукенці
з чорним пояском —
білява дівчина.
Пройшли Хрещатик,
вийшли на Володимирську гірку.
Голубів Дніпро — останнім денним полум'ям,
голубіли очі,
вечорішав, світлішав негр.
Тихо хлюпа лимонна хвиля,
а край берега —
у червоному негр,
поруч дівчина
в жовтій сукенці з чорним пояском,
та небо, зловлене у витишений Дніпро,
і дівчина —
в волохаті обійми ночі.
1964

* * *

Голова невагома,
як від легкого сп'яніння,
або так,
ніби під загальним наркозом
мені зроблено
повну резекцію головного мозку.
Хороше
після цілоденних турбот,
як у холодну ванну,
йти в ліжку,
під чисті простирадла
(сьогодні в гуртожитку
поміняли білизну).
Хороше відчувати,
легкість у голові,
і знати, що тебе ніщо не турбує.
(Буде спокійний сон?
І не мучитиме безсоння?
Аж ні? Я не рахуватиму до тисячі,
заколисуючи себе

рівномірним диханням?)
І будуть гарні сновидіння,
стрункі, як тихі дощі.
Я витягатиму власне тіло,
наморене за цілий день
у біганині по чергах,
бібліотеках і далеких побаченнях.
Вийду з зазубнів
розбіганої власної душі
і гукатиму:
— Сходьтесь,
тут, окрім нас, немає нікого!
І всі частини мого тіла
опівночі почнуть повертатися,
як добрі нічні феї.
— Сходьтесь! Уже спочіло!
Я один і більше нема нікого.
Сходьтесь,
щоб до ранку виповнилась моя голова
мільйоною волею
від моїх органів почуття,
щоб нарано, почуваячись на силі,
я знову бігав — по бібліотеках,
чергах і далеких-далеких побаченнях.
1964

* * *

Дві дівчинки
на трамвайній зупинці
жваво обговорюють
вчорашній день.
(Дівчата завше інакші
в своєму дівочому товаристві:
їхнім видом
відбивається кожен перехожий,
як хмарка на сонці).
Їм ніби подобається
не помічати
доброго, як благостиня
заждалого трамвая,

не хочеться думати,
що це — маленька радість,
котрої ліпше не відчувати:
настільки вона маленька,
що може зникнути.

Дві дівчинки
на трамвайній зупинці
діждуться трамвая іншого,
перекидаючись словами,
зайдуть у вагон
(їхатимуть — розмовлятимуть,
розмовлятимуть — їхатимуть),
і трамвай,
це добре створіння
цивілізації нашого віку,
так слугуватиме непомітно,
щоб ці двоє
навіть не дякували
за його людську добрість.

1964

* * *

Отак і вікувати,
пізнавши роки мсти
(це — за добро заплата).
І — Господи, прости.
Не нарікаю, Боже,
на іспити важкі:
одним стражденним дрожем
злютовано віки.
Та виболіти землю —
нам! Зберегти живе —
нам! Вивершити стелю —
нам! І Господь зове —
нас! Бо його надія —
не фарисеї, ми
(не суддукеї ж скніють
під мурами тюрми).
Нам шлях прослався вгору —
не вбік, не вниз, а — ввись.

Ми, добротою хорі,
до неба змоглись,
Там наша Україна,
котра не знає ґрат,
а притиску, а кпини,
а помсти — й востократ.
В вселенському стражданні
один твій, Дніпре, зміст.
Держи ж свій біль на грані,
ти з ним одним зріднивсь
із клетотіння магми.
Натужний біль століть
заповідав нам Ягве.

Кричи ж, коли болить.
1968

* * *

Верби навесні — немов човни.
Лаком і смолою трохи пахнуть,
і самі прокурені, пропарені,
мов діжки торішні.

Вербам — радість. Котики зійшли,
як зіходить ластовиння з виду,
в синім травні густо поросли
кучері, вітрами передрібнені.

Вербам — радість. Верби хилять стан,
хай пристаркуваті — то даремно,
то даремно, бо сміється став,
молодо сміється став наш древній.

Скільки літ — на прив'язі човни,
жабуриння, кумкання, латаття.
Соловей витьохкує і тягне
на вологій волосині ніч.

Тут здається — цілий вік — весна,
лаком і смолою пахне трохи,

а берегова драговина,
ще не завдає тобі мороки.

Вся сторожова твоя маєтність
до ставка збігає в кілька суголовків.
Тут, як кажуть, чисто все — твоє:
ти — його, воно ж — тебе пантрує.

На призволенні, між сонних див
огіркам, капусті, помідорам
це свічадо тихої води
видається безберегим морем.
1964

ПОВЕРНЕННЯ ОРФЕЯ

Харон суворо мовив: ні!
Пором відчалив. До Тенара
Надходить чорнокрила хмара.
В вечірнім палена огні.

І в громі — — чується мені —
Дзвенить тривожена кифара...
Напевно, смерть тобі не пара,
Ганебна смерть на чужині.

Напевно, ні, коли в затоні
Гуркоче грім. І дощ. І град.
І рвуться сідлані комоні
З печери. До світів. Назад.

І никнуть привиди похмурі.
Вже дальні далі на меті.
Ще варто жити, коли бурі
Клечають хмари золоті.
1959

ГАИВОРОНСЬКЕ

Туго пісня випиналась
над рікою — тятивою,

ніби райдугу пустили
з лісу-бору,
з-за ріки.

Вечорове.
Вечорниці.
Голоси дівчат під місяцем
чорнобриві.

Заздро мріють
заворожені зірки.

VIII. 1959

* * *

З надвечір'я визирає ніч.
Виповнився, визрів ярий обрій.
Не колишеться.
Не мріє.
Не струмить...
— Добрий вечір!
— Доброго здоров'я!
1959

* * *

Не одлюби спою тривогу ранню, —
— той край, де обрію хвиляста каламуть,
де в надвечір'ї вітровії тчуть
едвабну сизь, не віддані ваганню.
Ходім. Нам є де йти — дороги неозорі,
ще сизуваті в прохолодній млі.
Нам є де йти — на хвилі, на землі —
шляхи — мов обрії — далекі і прозорі.
Шумуйте, весни — дні, ярійте, вечори,
поранки, шліть нам усмішки лукаві!
Вперед, керманичу! Хай юність догорить —
ми віддані життю і нам воздається в славі.
1958